

KISEBB KÖZLÉSEK.

Orosz igék az Erza-mordvinban. — A fent 407. l. a moksa-mordvinban kimutatott 60 orosz igével egy sokkal nagyobb szám ilyen ige (150-en fölül) áll szemközt a másik mordvin dialectusban, az Erzában. De e nagyobb számban mégsem találhatók mind azon orosz igék, a melyeket a moksa-mordvin elfogadott, hanem e számnak csak mintegy fele van meg az erzában is, — a mi az orosz hatásnak a két mordvin dialectusra nézve jobbdán külön voltát tünteti föl. Az átvétel módjára nézve is meg kell jegyezni, hogy az erza többnyire csak a moksának fent 407. l. a. és b. pontban jelzett eljárását követi; *-nda* vagy épen *-dinda*-féle áthonosító képzőt nem alkalmaz. E helyett többször *-ja*-vai toldott igetöt találunk, a mely arra utal, hogy az erza-mordvin az átveendő igealak kifejtésében esetleg az ind. praesens-ragozás alakjait is alapul vette; pl. *crapa-ть*-től *staraja-* (a praes. 1. *staraju*, 3. *starajet* stb. után). Az átvétel módjára nézve több csoportra osztva, közlöm itt még az erza-mordvinban használt orosz igéket, azok mellé (*) jegyet vetvén, a melyek a moksában is előfordúlnak.

a) Toldás nélkül átvett (a-végű) orosz igetők: *obeda-* ebédelni, *obruca-* eljegyezni, **otkaza-* megtagadni, *otstupa-* visszalépni, **otveća-* felelni, *udovolstvova-* megelégedni, *upreka-* szemre hányni, *užina-* vacsorálni, *kartavla-* csörögve beszélni, *kruža-* v. *okruža-* körülvenni, *gula-* sétálni, *javla-*: *javlavto-* jelenteni (явля-), *čamka-* csámcsogni (чамка-), **čaja-* bízni vmiben, *čerta-* v. *certa-* vonalt húzni (на-черта-), *šcolka-* csattantani, *ščupa-* tapogatni, *žalobapanaszolni* (жаловаться; v. ö. жалоба), *tolkova-* magyarázni, **torgova-* kereskedni, *dokaza-* bizonyítani, *dosta-* megkapni, *díša-* lé-

legzeni, *soveta-* tanácsolni, *stoga-* tűzni, *steppen* (стера-), *stuka-* kopogtatni, *svata-* leányt kérni, *zanima-* elfoglalni, *zapoveda-* parancsolni, *zavrika-* reggelízni (завтрака-), *zdorova-* köszönteni, *nakaza-* büntetni, *nařaža-* fölékesíteni, **nariga-* csúfolni (наруга-); *paja-* forrasztani, lóten, *pirova-* lakomázni, **pokaja-* megbánni, *poluča-* megkapni, *popravla-* igazítani, *poruča-* kezekedni, *počita-* becsúltni, *pozda-* későre válni (о-позда-), **pozdravla-* üdvözölni, *prazdnova-* ünnepelni, *prezira-* megvetni, **prima-* elfogadni, *prisutstvova-* jelen lenni, *progula-* elpazarolni, *proklina-* átkozni, *promišla-* szerezni, *prošča-* bocsúzni (прощаться), *plotniča-* ácsolni (плотнича-), *podkova-* patkolni; *bladova-* kurválkodni, **venča-* koszorúzni, esketni, *volnova-* hullámozni; **rabota-* dolgozni, *radova-* örülni, *razořa-* tönkre tenni, *različa-* különböztetni, *rovňa-* egyengetni;

b) Az oroszban -i (vagy -ѣ)-végű igetők, melyeket az erza-mordvin *a*-val megtoldott (úgy mint a moksa 407 l. b) pontalatt): *osuda-* elítélni, *obida-* sérteni (обидѣ-), *ugoda-* szívességet tenni, *upřama-* ellenszegülni (-миться), *urada-* rendezni, takarítani; *kada-* füstölni, räuchern, *kala-* izzóvá tenni, **kleja-* enyvezni (клеи-), *krasa-* festeni, *gada-* bepiszkolni, *groža-* fenyegetni, *čada-* párolgni, *ščiťa-* védelmezni, *šuma-* lármaezni (ѣ), *žala-* sajnálni (жалѣ-), *žarā-* sütni, *žuřa-* korholni, **toča-* esztergályozni (точѣ-), *trubā-* trombitálni, *truda-* fáradozni, **diva-* csodálkozni, *doda-* megkapni, elérni (дойти: pr. 3. дойдеть), *drūna-* ficzkádozni (дрягну-ть, pr. 3. drügñe-t), *soglašā-* beleegyezni (-ситься), **stroja-* v. *sroja-* építeni (строи-), **suda-* itélni, **sviťa-* szentelni, *svela-* virágozni (цвѣсти, pr. 1. цвѣту, 3. цвѣтетъ), **spōřa-* veszekedni, *slavadi-*csőíteni, **služa-* szolgálni, *zabota-* vmivel gondolni (-тѣться), *zařada-* fölkészíteni, tölteni (puskát), *zvoņa-* hangozni, *nagrada-* jutalmazni, *neola-* kényszeríteni (неволи-); *pařa-* párolni, **pila-* fűrészelni, reszelni; *pleňa-* fogságba ejteni, *pojava-* megjelenni (-виться), *pokořa-* feddeni, *pirongatni*, **posta-* bőjtölni, **posuba-* segíteni (пособи-), *poniňa-* emlékezni (помни-), *pozora-* gyalázni, *primeta-* ügyelni, észrevenni, *pricasta-* áldozni (úrvacsora), *prosta-* megbocsátani, bocsúzni, *provoda-* vezetni, **pula-* port fölverni; **baslava-* áldani (благослови-), *bela-* fehéríteni, *bezčestia-* gyalázni, **boža-* esküdni, *bredā-* félrebeszéltni, *rinta-* srófolni; *maňa-* megcsalni, **miřa-* békíteni, *muča-* kínozni (мучѣ-), *muta-* megzavarni;

rana- megsebezni, **reša-* elhatározni; **lada-* megegyezni, *leća-* gyógyítani (лечи-).

c) *-ja-végűek*: *okaja-* nyögni (оха-), *orožēja-* jósolni, gyógyítani (ворожи-), *kataja-* gördíteni, *gulaja-* sétálni (l. *gula-*); *šataja-* csavarogni, *žaleja-* (l. *žala-*), *ževaja-* rágni, жева-; *trepaja-* tilólni (kendert, lent), *dumaja-* gondolni, *staraja-* igyekezni, *srugaja-* gyalúlni (струга-), **smeja-* merni (смѣ-); *povelevaja-* parancsolni, *makaja-* bólintani.

d) Egyébféle alakulás: *ikne-* csuklani, schluchzen (икать, икнуть: pr. 3. икне-тъ) | *narija-* meggyűlni, evesedni (нарыва-) | *zabotliva-* gondot viselni, aggódni (заботливый gondos) | *brizdebefeekendeni* (брызга-, pr. 3. брызжетъ) | *duraskale-* bolondozni, Wied. szerint e h. *duraskadle-* (дурацкий bolondos) | *pečada-* pecsételni (печата-) | **borotša-* birkozni (l. fent 408 l.) | *prozvańa-* nevezni (прозвание elnevezés) | *treskatodo-* elpattanni, repedni (трескаться) | *ščelkse-* hasadni (щеляться hasadni, щель hasadék, repedés) | *zaima-* kölcsönözni (заимъ, заемъ kölcsön) | *zavida-* irigyelni (завидова-) | *polza-* használni (пользова-; польза haszon) || *dumardo-* gondolni (*dumaja-* mellett: дума-) | *zaharda-* elfoglalni (заня-). Ez utóbbiakban a különös *-rd* meglehet hogy *-nd* helyett való (v. ö. moksá *kenänd-* és *kenärd-* örülni). B. J.

Magy. leg. — A *leg* superlativus-határozó eredeti értékéről mai nyelvtudatunk már alig tud számot adni s ez azért is sajtáságos, mert hisz jóformán ismerjük használatba jövetelének idejét. Tudjuk, hogy a régi magyar nyelvben a *leg*-es superlativus helyett sokkal közönségesebb volt a comparativus elibe tett *felette igen*, *mentől-féle* superlativus használata, pl. *mentől gonozb* pessimus; *mentől nagyobb* maximus. Erdősi sem ismeri még a *leg*-et, hanem *felette igen* s *mentől-t* használ, pl. *albus: feyr*; *albior: feyrb*, *auag inkább feyr*; s *albissimus: felette igen feyr* (Lásd: Corpus Gramm. 13. l.), s csak Komáromi nyelvtanában fordul elő először a *leg*-es superlativus. A *mentől* s *mitől* (e h. *mindtől*), pl. *mitől nagyobb legyen*, ma is használatosak ugyan, de inkább csak kiemelő superlativusnak; rendes felsőfok-határozó ma majdnem kizárólag a *leg*. Kérdés, hogy ennek a *leg*-nek magára micsoda jelentést tulajdoníthatunk?

Egyéb nyelvek példái azt mutatják, hogy a superlativusi ha-

tározónak rendszeren nyomatékosító, erősítő értelme van. Így pl. a törökben a felső fokot az *eñ* kiemelő szónak a pozitívusi alak elé járulása képezi, pl. *eñ eji* legjobb, *eñ güzel* legszebb. A kazáni tatárban szintén ily határozók járulnak a pozitívusi alakhoz, pl. *bik jakşı* felette jó, *iñ* (igen, nagyon), *ajrata usal* «kiválólag rossz», a nélkül, hogy a *rak* rendes középfok-képző a szóhoz járulna. Érdekes, hogy a magyar régiségben, mikor a *leg*-es superlatívus még nem igen volt divatban, szintén használták már a *leg*-et pozitívusi alak mellett, pl. *legottan*, *legelső*, *legutolsó* stb.; sőt még ma is igen közönségesek az effélék: *legitt*, *legott*, *legelső*, *legutolsó*, *legszepe*, *legjava*, *legkivált* stb.

Ezekből kitűnik, hogy a *leg* eredetileg szintilyen nyomatékosító értékű szó, úgy hogy pl. *legjobb* tkp. «főkép, különösen jobb.»

Mint ilyen határozónak a *leg*-nek jóformán névszó-féle az alapja, s erre nézve különösen figyelembe veendő a *legesleg* (*legisleg*) alak s Jászaynak erről az a véleménye, hogy az egy *leg* melléknévből magyarázható s az *s* képzővel alakult *leges* szintén melléknév (lásd: Régi M. Nyelveml. III.). És csakugyan ez inkább is elfogadható amaz újabb magyarázatnál, mely az *es*-ben, a *legisleg* alakra támaszkodva, az *és* kötőszót véli felismerni. Mert van arra példánk, hogy az *e* könnyen átcsaphat *i*-be: „*Dupla csévis* (csöves) *pisztol* lesz a halálo“, „*Megtölti a dupla csévis pisztolát*“ Nyelvőr III, 432. A *leges-leg* épen olyan képzésűnek mutatkozik, mint az *unos* *untig*, *véges végig*, *meres merevül*-féle kifejezések, melyekben a kettőzés ép úgy mint a *leg*-ben, csak a nagyobb nyomatékoságért való.

Főbizonyítéka azonban annak, hogy a *leg* csakugyan névszó értékű szó «fő, különös» jelentéssel s hogy a *leges*-beli *es* nem az *és* kötőszó, hanem melléknévképző, egy egyszerű tájszó, a nyírvidéki *lésül* «főleg, különösen». E tájszóban könnyű felismerni a *legsül* (e h. *legesül*) eredetibb alakot, mely itt-ott szintén használatos, pl. *leksült* «főkép» Ny. II, 476. Jászay (a fentebb idézett helyen) még jobban megvilágosítja e szót: «Az abauji néptől nem újság hallani: *legesül én*, *legesül most*, néha összehúzva: *legsül*, néha az adverbialis *t*-vel megtoldva: *legsült* kifejezéseket, melyek főként kiváltképen, legkivált' jelentéssel bírnak.»

A m. *leg* (teljesebben *lege*) tő eredetibb **lenge*-re utal; s csakugyan ilyennek még mását ismerhetjük föl a finn *liika* (azaz *liga*)

«nimius, superfluus» szóban, a melytől *li'an* v. *li'oin* mint adverbium = «nimis (szerfölött, igen nagyon)» (az észtbén *lig*, gen. *līa* zu viel, übermässig, übermass; adv. *līa*, *līalt*, *līaks*).

E szónak lapp alakja, ha ugyan nem csak a finnből vétetett át, a lappF.-ben *ligge*-nek (Friis) vagy *lige*-nek (Quigstad) hangzik, melyben a hosszú mássalhangzó, illetőleg a hosszú *i* (valamint a finn *līga*-ban is) egy kiesett nasalisra vallanak.

KÚNOS IGNÁCZ.

Mordvin inksa. Van a moksa-mordvin nyelvben egy *-ksa* névutó «ért, végett» jelentéssel, melynek az erza dialektusban *-kisa* (e h. *kise*) a megfelelő mása. Budenz mordvin grammatikájában a moksa *-ksa*-nak is eredetibb *-kisa* alakját vévén fel, benne a *ki* «út» névszóra ismert, melynek még prolativusa is szolgál névutóul: *kigü* «után (nyomában)». Hogy «út»-féle szó az «ért, végett» névutói értelem kifejezésére igen alkalmas, szépen mutatja a német *wegen*, melynek *weg* «út» az alapszava; ilyen a török *joluna* is «ért» a *jol* «út» szótól, pl. *vatan joluna* a hazáért, tkp. «utjára». Maga az *ért* (*érett*) is a vog.-osztják *jer*, *jir*-vel egybevetve, **ere* alapszóra utal «weg, richtung, gegend» jelentésével (MUGSz. 866. sz.).

Azon körülmény, hogy a *-ksa* névutó nagyobbára *-n* genitívusi alak után szokott állani (pl. *arda tolin-ksa* gehen nach feuer. *vinan-ksa* borért, *alasan-ksa* lóért), igen ajánlotta azon véleményt, hogy a külön is előforduló *inksa* alak *n*-jében a viszonyított névszó genitívusi ragja van meg, mely aztán ismét genitívusi alak után szokott állani; pl. *mon šormanen inksa* «írásaimért» tkp. *šormanenin-ksa* volna; *esta maksij pandama arti tevzan inksa* akkor megfizet mindenkinek ő cselekedetiért; *mon lemzen inksa* az én nevemért; *laman inksa* sokakért; *tejne mezü titän inksa* nekünk mi [gondunk] van ezért (mit gondolunk ezzel); *kin inksa lomatnü putñasamež mon* kinek vélnek engem az emberek. Analog esettel van dolgunk a m. *nélkül* (= *nál-külön*) névutóban, mely szintén ismét a *nál* után állhat (*nálam nélkül*).

Nem kell azomban számon kívül hagyni, hogy úgy a *-ksa* mint az *inksa* alak *n*-telen szóvégek után is előfordulhat, pl. *selme selmet-ksa i pej pejt-ksa* szemet szemért s fogat fogért, *lomatneü idamat-ksa* az emberek megváltásáért, *čorants-ksa* fia számára,

moní leml-ksa az én nevemért || *menelń carstvat inksa* a mennyországáért; *jomaftsij vajments inksan* elveszti lelkét értem; *inksanza* ő érette, *tiften denarij šit inksa* egyenként egy denárt egy napra (tkp. a napért) stb. Hogy ezen *inksa* alakban csakugyan egy külön névszótó lappanghat, arra már Ahlqvist gondolt, midőn határozottan *inga* tőt («stamm *inga*») vesz föl, melynek *inksa* az inessivusa volna (Moksa-mord. Gramm. 89. l.). Annyi igaz, hogy az *inksa*-nak inessivusi alakja van, de más kérdés, hogy van-e elég alapunk egy nem ismert *inga* tő felvételére. Az *inksa* az inessivusi rag elhagyásával rejthet ugyan magában egy *inga* tőt, de ép oly joggal *inka*-t is; sőt bár magashangú *ingä* vagy *inkä*-t is, s így négyesével kínálkoznak a tők, a melyek mindegyikének van annyi joga, mint Ahlqvist *inga*-jának.

Külön elő nem forduló alapszót esetleg valamely származékában találhatunk meg, ha nem épen ugyanazon, de legalább megfőző jelentéssel. A jelen esetben alkalmas származékul kínálkozik a moksa-mordvin *ingel* névutó-tő, melynek jelentése «előrészt, das vorn belegene» (tőle valók: *ingelä* előtt, elül; *ingeldä* elől, elülről; *ingeli* elé, előre; *ingelgä* előtt, el; az erzában *ikele*-nek hangzik: *ikelde*, *ikele*, *ikelga*). A Máté-evangéliomban a szó *ingal* alakjában is eléfordúl, pl. *sinń ingalüń jazičnektneń ingalü* ő előttük s a pogányok előtt. Ezen *ingel* (*ingal*)-nak vég *l*-jét ugyanazon melléktőképzőnek vehetjük fel, a melylyel a *vasolo* is alakult (*vasol-do* meszsziről) *vaso* mellett (*vasov*, *vasu* messzire), vagy *mekel* s összevonva *mejl*, *mel* (pl. *mekeldä*, *meldä* után) a *meke* tő mellett (*mekev*, *meki* vissza). Így megkaptuk az *inge* (*ingä*) «elő» tőalakot, melynek alakilag az *inksa* (e h. *inge-sa*) szabályos inessivusa.

Még csak a jelentések («elő» és «ért, végett») látszólagos különbségével kell tisztába jönnünk. Hogy az «elő (előtt, elé)»-hez csakugyan az «ért (für, wegen)» jelentés is csatlakozhatik, világosan mutatja a latin *pro* (*prōd*), mely az indogermán *pra* (elő)-hez tartozik (szkr. *pra-thama* első; *πρῶ-το-ς*, *πρό-τερο-ς*): pl. *pro-ducere*, *prod-ire*, *pro oppido* (város előtt) és másrészt: *pro patria*, *pro aris et foris*, *pro vectura* (*solvere*), *pro aliquo habere*. Szintígy tartozik az indog. *pra*-hoz a német *für* és *for* (*vor*), két eredetileg azonos alak (őfelném. *furi* és *fora*), melynek külön-külön jelentése azonban még ma sem állapodott meg egészen («für welchen richterstuhl das geheimniss gehöre» Goethe | «begehrte sie vor sich zum

weibe» Lichtwer ! «wir stehn vor unsre weiber, unsre kinder» Schiller). — Hasonló esettel találkozunk a finn *edestä* «ért» (tkp. «elöl») névutóban, pl. *kuoli edestämme* meghalt érettünk ; itt azonban kétséges, hogy nem svéd hatást (*för*) kell-e látnunk.

De még sokkal egyszerűbbnek tűnik fel e kétféle jelentés társulása, ha magának a mord. *ingä*-nek eredetibb «vég» jelentéséből indulunk ki, melynél fogva Budenz (MUG. Szót. 599. sz.) ugyancsak a m. *vég* szóval egyeztette. Így az *inksa* különösen a m. „*végett*“ névutóval találkozik össze. S összevethető még, mint «vég»-féle szótól való a török *üçün* (*uçun*) «ért, végett» (*uç* «vég, hegy»).

KÚNOS IGNÁCZ.

Tör. arslan «oroszlán». — Tudjuk, hogy a m. *oroszlán* szó a törökségből került, a hol az széltiben el van terjedve ; altaji-tör. *arslan*, csuvas *arışlan*, kazáni-tatár *arslan*, oszman. *arslan*, *aslan*, ujjur *arslan*, *arslang* (azaz *arşlañ*), kún *astlan* (Cod. Cuman.-ban ; nyilván *aslan* h.), kirgiz *arstan* (rendes hangváltozással *arslan* h.). Itt mindjárt meg lehet jegyezni, hogy a m. *oroszlán*-hoz a csuv. *arışlan* áll legközelebb. Habár nem eshetik is kétség alá, hogy e szót, melyet a többi ugor nyelvek nem ismernek, a magyar kölcsönvette: mégis érdekes kérdésnek látszik, hogy vajjon az *arslan*-nak a törökség terén etymonja is található-e?

Az altaji-törökben (lásd: Grammatika altajskavo jazika, Kazán 1869) előfordul *arslan* mellett *arsil-aju* is ugyanazon jelentéssel. Minthogy pedig *aju* (oszm. *ajî*) «medvét» jelent, már az altaji grammatika is sejtí, hogy az *arslan* összetétel = *arsil-añ*. Lehet pedig az altaji *añ*, mely «vad állatot» jelent, az egész szónak utórésze, úgy mint a német *tier* ezekben: *ren-tier*, *elenn-tier*, *murmel-tier*. Sőt az altajiban *čan* (kondomi *čazan*)-val szintilyen összetétel *čan-añ* «elefánt = nagy állat». Az *n* és *ñ* felcserélődése sem okoz nehézséget ; hiszen ott van *arslan* mellett maga az ujjur *arslang* (*arşlañ*), még az eredeti *ñ*-vel. V. ö. csag. *tañlamak* és *tanlamak* választani ; jak. *täñ* és csuvas *tan sima*.

A *čan-añ* összetétel arra vezet, hogy az *arsil*-ban valamely alkalmas tulajdonság kifejezését keressük. Azt vélem, hogy *arsil* valamely «színt» jelenthetett, mert a kazáni-tatárban azon diminutiv képzők közt, melyek «színt jelentő melléknevekhez» járúlnak, előfordul *-sil* is, pl. *ak-sil* «fehéres» (Bálint, Kaz.-tat. nyelvtan

35. l.) Ha már most a csuv. *arisan* szerint az *arsil*-nak teljesebb **arisil* alakját vesszük föl, annak előrészében *ari*-ban alkalmasan a török *sari* v. *sarig* «sárga» szónak elül kopott mását láthatjuk, vagyis azt vélhetjük, hogy 'arisil, 'arsil ebből lett: **sarisil*, *sarsil*. Szamba vehetjük e mellett, hogy a szókezdő *s*-nek elkopását ugyane hangzónak a következő szótag elején való ismétlődése elésegíthette; ezenkívül szókezdő *s*-nek tűnése amúgyis rendes jelenség egyik török nyelvben, a jakutban; pl. jak. *ati* árú = köztör. *satu* (*sat*- igétől), *as* haj = *sac*, *ari* vaj = *sari* (*sari*-maj) stb.; sőt másutt is akad ennek nyoma: csag. *is* nagy füst = oszm. *sis* köd.

E szerint az egész *arisan* szó, eredetibb alakjában **sarisil-añ*, bátran ezt jelenthette: «sárgás vadállat».

Vámbéry (Etymol. szótár 14. sz.) szerint még függőben kell kagynunk, vajjon az altaji *añ* «vadállat» szót föl kell-e ismernünk ezekben is: *arsl-an* oroszlán, *kapl-an* tigris, *zirtl-an* hiéna?

PATRUBÁNY LUKÁCS.

Újabban Vámbéry (Primitive Cultur des turko-tat. Volkes, 184. l.) az *arisan*, *kaplan*, *zirtlan* (így, s nem *sirtlan*) vadállatnevek utórészének a *lan*-t veszi, de csak az *añ*, *an* nak eredetibb alakjának tekinti; *ars-lan* volna «erős vad» (ujgur *ars*, *aris* [?] «stark»); *kap-lan* meg «raubtier» (*kap*- «erhaschen, ergreifen»); *zirt-lan* «rauhes tier» (*zirt*, *sirt* *rauh*); sőt a *kulan*, »vad szamár« is tartoznék ide (*ku-lan*, *ku*- v. *kov*- «jagen, rennen»-től). Nekem nagyon merésznek látszik, hogy a tör. *añ*-nak hamarjában *lan*-féle eredetibb alakját vegyük föl, holott a törökség a szókezdő *l*-től idegenkedik; merésznek az is, hogy igetőket (*kap*-, *kov*-) névszói jelzőkül szerepeltessünk. Annyi ugyan bizonyosnak látszik, hogy az *arisan*-nak csak olyan magyarázata fogadható el, a mely mutatis mutandis a *kaplan*-ra, *sirtlan*-ra is alkalmazható lesz. Végre számba jön még, hogy a mongolnak és mandsunak is van *arsalan*-ja, s így még az sem bizonyos, hogy e név csakugyan a törökség terén teremt.

B. J.

Ugor szókezdő media. — Az ugor összehasonlító hangtan egyik kiváló kérdését kepezi, vajjon lehet-e szókezdő lágy explosívát tulajdonítani azon osztatlan alapnyelvnek, melyből e nyelvcsoporthoz egyes tagjai kiszármaztak. Az ugor nyelvek most általán

csak a kemény explosívát ejtik a szó kezdetén s csupán az északi ágban találunk két főnyelvet, a magyart és a zürjén-votjákat, mely ilyen helyen a mediát is megtűri. Azonban még e nyelvekben sem felel meg mindig a szókezdő media az eredeti hangfoknak; szókezdő magyar *b* sok esetben régibb *m* vagy *v* hangnak változata, pl. *bólog-*: v. ö. *múl-*, ugor *m_sgl_s-*; *bozog-*: v. ö. *mozog-*, ugor *m_sd_s-*; *bűn* v. ö. ugor *m_sg_s-* | *bandsa*: v. ö. ugor *v_sn_s-*; *beteg*: v. ö. ugor *v_sg_s-* stb., s szókezdő *g*, *d* explosíváknak is többször találjuk kemény hangú másait is, így *gazdag* és *kazdag*, *göny* MA. és *köny* | *dob-* v. ö. *top-* BD., melyekben a media eredetibb voltát semmivel sem lehet igazolnunk. Hasonló megzavarását az eredeti hangviszonynak tapasztaljuk a zürjén-votják nyelvben is, hol kétségtelenül eredetibb kemény szókezdőkkel is, a melyek pl. a magyarban *f*-vé vagy mélyhangú szóban *h*-vá váltak, *g* és *b*-vel kezdődő alakok állnak szemközt, így zürj. *gibal-*: *schwimmen*: v. ö. m. *hab*; *gos* fett: v. ö. m. *háj*; *bur* jó: v. ö. m. *furesu*, *bör* das hintere: v. ö. m. *far*, *bergal-* sich drehen: v. ö. m. *forog-*. E két főnyelven kívül megtaláljuk még a szókezdő mediát a lappnak egyik dialectusában, a finnmarki lappban is, mely az egész uhorsággal szemben csak is lágy explosióval él a szó kezdetén, de éppen a kezhőhangok egyneműségénél fogva kérdésünk megoldásánál nem jöhet tekintetbe.

Ugyanígy számon kívül esnek mindazon esetek, midőn egyéb ugor nyelvekben is szókezdő mediák újabb eredetű kölcsönzőkön vagy hangutánzókon fordulnak elő, vagy végül olyan szókön, melyek összetételekben mint kapcsolt utórész szerepelnek, úgy hogy mediájuk nem tekinthető valódi szókezdőnek, pl. a mordvinban *kolma-gemen* harmincz (*kemen*, f. *kymmene*); *roz-brea* rozsfaj (*prea*), *sarazon-dolga* tyúktoll (*tolga*); sőt erősebb összeállításban is, mint *mon dapan* én ütök (= *mon tapan*; v. ö. f. *tappa-*; Budenz: Mord. nyelvt. 16); a cseremiszenben e névutók *derne*, *dene* -nál, -vel, *deke* -hoz (v. ö. *tene*, *tek*); az osztyákbán *gurbí* színű, alakú (v. ö. *zurbi* és vog. *kurip*). Ezen tekintetek alá nem vehető, azaz mediával kezdődő eredeti vagy egyelőre kölcsönvételnek ki nem mutatható szók csakis szórványosan és kivételesen fordulnak elő s még így is legnagyobb részt, mint mellékalakjai kemény mássalhangzóval kezdődőknek; így a finn nyelv *karél* dialectusában: *buola*: f. *puola* áfonya; *baitti*: f. *päitse*

fék | kezdő *v* hangból eredtek: *babarno* (és *vavarno*): f. *vaderma* málna; *boapukkaize*: f. *vaapukka* málna; *bulbukka*: f. *ulpukka* nymphæa || *garbalo*: f. *karpalo* sumpfbeere. A vepszben: *bol*: f. *puola*; *butk*: f. *putki* csöves fűszár, *budista*:- f. *pidistarázni* || *garbol*: f. *karpalo*; *gäga* kilincs || *döl*: ? f. *tuuli* szél. — A mordvinban: *baša*:- altat, csillapít; E. *berän*, *berän* rossz; E. *bobaske* mese, *bratnä* fakanta, *bra-meš* poszméh || E. *dive* levert ezölöp, E. *diga* lúd, *dugan* bátya | *j*-ből eredt *đakavks* gyaloghíd, v. ö. *jaka*- || *gastan* bepizskolok, *goifkasa* gyors, *gajsü* amaz (v. ö. *kaj-tu* amoda), E. *gajtan* madzag az ingen. — A cseremiszen *derbe* öv. — A lapp nyelvnek svéd lapp dialectusában *gumpe* és *kumpe* farkas || *divvek* bizonyos bűvő madár || *berridebere*. — Az északi osztjákban: *gon* gyomor, *has* (*xon* id.).

Joggal kérdezhetjük ezek után, melyek azon nyomok, melyek a szókezdő media egykori általánosabb használatát bizonyítják az ugor nyelvekben. Mert hogy meg kellett annak lenni az alapnyelvben, feltehető már azért is, hogy az altaji nyelvcsoporthoz egyéb ágai is használják s legfeljebb egyes dialektusokban láthatunk az ugor nyelvekéhez hasonló fejlődést. Így egyformán szerepel minden explosiva a szó kezdetén a *mandsuntunguz* ágban, a töröknek oszmanli, turkomán, csagatáj, kirgiz, azerbajdsáni dialektusaiban. A jakutban, kojbal-karagaszban és kazáni tatárban nem kedvelt ugyan a *g* mint szókezdő (a kaz.-tatárban csak ezek fordulnak elő: *gäüdä* test törzse, *gerdä* fehér cipő, *gel* csupán, tisztán, *göbörle* teknős béka), de másrészt meg a *b* csaknem teljesen kiszorította a *p*-t s a *d* is általános a *t* mellett. Csupán a csuvas és altaji dialektusok azok e nyelvcsoporthoz, a melyek a kezdő mássalhangzó megkeményülését teljesen keresztül vitték (a csuvasban mindössze néhány *b* kezdetű szót találunk még Visnevszkijnél: *born*- élni, *bar*- adni, *bol*- lenni; de Reguly és Zolotniczkij ezeket is *p*-vel adják). A mongolban szintén ismeretes minden media, mint szókezdő, csak hogy a *g* valamint a *k* csakis magashangú szókra van szorítva, míg a mélyhangúakban a fuvó *χ*, *γ* hangok váltak uralkodókká (*k*, *g* helyett, melyeket szókezdőkül még meg is tartott a burjat-mongolnak nizzneudinszki ága). A media szókezdő szerepét illetőleg nevezetes itt is az, hogy mint a törökség egy részében, a *b* teljesen kitolta a *p* használatát

(ennek csak egyetlen adatát ismerjük Bálint közléséből: *pinšalä-*: tánczol). — A s z a m o j é d b a n a *b* megvan a tavgi, jenisszeji kamaszincz dialektusokban, a *d* csak két példában a kamaszinczban (*di ö, dugu* liliomhagyma), míg a *g* szókezdő szerepére nem találunk adatot. Az altaji nyelvek ezen áttekintése világosan mutatja, hogy az ugarság terén mutatkozó általános hangkeményülés a szókezdetben nem lehet ősi sajátosság s csak az egyes nyelvek szétoszlása után fejlődhetett külön-külön, míg a magyarban és zürjén-votjákban a szókezdő explosiva eredeti kétfélesége fenntartotta magát. De vannak erre bizonyítékaink egyéb ugor nyelvekben is, azon esetekben t. i., midőn ugyanazon alapszó különböző ugor nyelvekben a kezdőhangzónak olyan eltérő fokait mutatja, melyek közvetlenül egymással nem érintkeznek úgy, hogy az egyik egyenesen mehetett volna át a másikba, — s a melyek csak a mediának mint középállású hangnak fölvételével magyarázhatók, a melyből egyik is, másik is kiindult. Ilyen szókezdő mediára utaló esetek a következők:

I. Egy *b* hanggal kezdődő ugor alapszót lehet felvennünk mindazon esetekben, melyekben 1) a különböző ugor nyelvek *p* és *m* előhanggal mutatkozó alakokat tüntetnek fel. Az orrhang sonans természeténél fogva már physiologice is jobban egyezik a mediával, mint a kemény explosióval, de megerősíti azt azon tény, hogy más nyelvekben is, pl. a törökségben *m* főképpen *b*-vel szokott váltakozni, részint úgy hogy eredeti *m*-ből *b* válik (l. erre példákat Budenz MUSz. 432.); részint megfordítva is; így mong. *bayatur* a tatár sagaj dialectusban *mattir* (v. ö. csuv. *pattir*); orosz бочка: tat. *mičkä* hordó (v. ö. *pičkä*); orosz поребъ *pinceze*, vidékileg nyilván боребъ (v. ö. mordvin *bohařam* és *po-hařam*) a cseremiszen *muräp*, a csuvasban *nüžrep* (e h. *müžrep*) alakot ölt. Ugyanígy köztörök *böjük*, *bujuk* «magas» az altajiban *müžük*; tör. *pamuk*: alt. *mamük* pamut; köztör. *burčak* borsó, *bilek* kössöntyü: v. ö. alt. *mirsaj* és *mäläj*. Az ugarság terén ilyeneknek telvehető esetek:

mord. *manda*: bot, m. *nád* — cserM. *panda* szál, bot — *vondo*: id. MUSz. 414. cz.

m. *mart*, mord. *marhta* (mit, zusammen), cserM. *mirt-*: *mirtna*: ad, juxta — m. *part*, cser. *pürdüž* paries — votj. *bord* wand, zürj. *bord* flügel. MUSz. 461.

lapp *moggore*- prolabi, *concidere* — zürj. *pör*- fallen, vog. *pürmüt*- id. — m. *borúl*-, *borít*- MUSz. 495.

m. *márt*-, vog. *murm*- untertauchen — cser. *pur*- intrare, zürj. *pír*- id. — m. *burók*-, *borúl*- sich bedecken MUSz. 507. sz.

f. *möhki*- ferire — f. *pökki*- cornibus ferire, *piekse*- cedere, mordE. *pivse*- dreschen, mordM. *pikse*- schlagen — m. *bök* MUSz. 501. sz.

f. *melkiü* aliquantus, lapp *mälked* satis multum, m. *mély* — f. *pyyleü* grandis — észt. *väli* late patens, finn *väliü* spatiosus — m. *bö*-, *bév* MUSz. 498.

vog. *muñilt*- aufwickeln, *māñit*- einwickeln, vogP. *moñ*- id., cser. *mundura* glomus, oszt. *muñil* knoten, vog. *mözul* knoten, m. *motyó* — osztj. *pañ*- verwickeln, *pañ*- aufwinden — zürj. *lož-vagił* zauskopf, struppkopf — *batyú*-, *bonyolód*-, *bengyel*-, votj. *biñ* umwinden, *biglal*- rollen MUSz. 493. sz.

m. *mag*-, *maga*-, *magas*-, cser. *mogur*-, zürj. *migör*-, votj. *mugor* (leib) s az ugor *m₂ng₂*- «tumere» egyéb alakjai — m. *poſa*-, *pohos*-, *poſſad*-, *pöſſed* ; f. *pove* busen, *pahka* tuber in arboribus, mord. *pov* busen, knopf, cser. *pomuž* sinus, votj. *poj* busen, lapp *puoña* id., osztj. *pogos* id., észt. *pung* rundliches (knospe, keule), f. *puka* tuber, cser. *pongo* fungus, mord. *panga* id. stb. — m. *bufók*-, *bog*-, *boka*-, *boglya* acervus, zürj. *bugił* buckel MUSz. 468—470, 629, 630, 632, 488, 491. sz.

m. *mocsok*-, *maszat*-, f. *musta* : niger, lapp *nueske* : sordidus — m. *paszat*-, *piszok*-, zürj. *pež* unreinigkeit, cser. *pečkemeš* obscurus. MUSz. 665.

2) Midőn *p* és *v* hangokkal kezdődő alakok állnak egymással szemközt az egyes nyelvekben. A *p*-nek spirans irányú fejlődéséből rendszeren *f* szokott keletkezni, a mint ezt az ily kezdőhangzójú magyar szók mutatják, míg a *v*-nek megfelelő explosiva *b*. Így változott el az ó-görög β (*b*) az újgörögben általában *v* hanggá (v. ö. lat. *visio* : litv. *bezdu*, gör. βδέω); hasonlóképpen lett a köztörök *ber*- ad, *bar*- megy, *bar*- megvan szavakból az oszmanliban *ver*-, *var*-, *var*-, az ősaltaji *bol*- «lenni» igéből az ugarságban *vol*-. Ezen kriterium alapján voltak szókezdő mediával alap-szavukban:

f. *vääntä*- torquere, cser. *vüdel*- involvere — m. *peder*-, *pen-der* — m. *bender*-, zürj. *bidmal*- umwinden MUSz. 462. sz.

f. *vasempa*, észt. *vazak* link — f. *paha* rossz, lapp *puoše* böse, votj. *paljan* link — m. *bal*, *bosszú*, *bú*. MUSz. 478. 497. 502. sz.

f. *väli* locus intermedius — votj. *poli* in, *polin* intér — m. *bäl* (-ben -ből, -be) MUSz. 484. sz.

zürj. *vermi*- könnyen, vog. *ver-* bír — vogK. *perm.* ertragen — m. *bír*-, ? zürj. *bercöm* zweikampf. MUSz. 486. sz.

f. *vajoa-* mergi, mord. *vaja-* id., zürj. *väj-*, votj. *vi-* id. — észt *puge-* kriechehen, lapp *puokče-* se mergere — m. *búj-*, *bukkan-* MUSz. 504. sz.

m. *vese* — mord. *piči* niere. MUSz. 608.

Ugyanezen kriterium alapján tarthatjuk jegy ösugor *b_sg_sr_s*- circumire alak különböző változatainak azon, még az alapnyelv szétoszlása előtt kifejlődött *p_sg_sr_s*- és *v_sg_sr_s*- igéket, melyek a magyar *forog* és *örvény* szavakban s családjaikban tűnnek elénk, annál is inkább, minthogy egy azonos alakú és jelentésű szó a törökség terén is mutatkozik, így: csag. *bur-* fordít, csavar, *bura* : forgószel, alt. *pur-* csavarni, melyek eredetibb *bogur-* összevonásai gyanánt tekintetők (v. ö. *gor-* megy és *jogur-*: id.) E teljesebb alak még meg is van, csakhogy megfelelő magashangú változatban, így: csag. *bögrü* görbe, *bökür* púp, alt. *bügrük* púpos, görbe, ószm. *bögri* görbület, csuv. *pügür-* hajlít, görbit, *pügür-*: hajol; v. ö. még csag. *bök-* fordít, hajlít, jak. *bügüt-* hajlít, *bügün-* hajol, *bakir*: görbe, hajlott (Vámb. etym. szót. 226). — Szintilyen okból tarthatók egy ösugor *b_sg_s*- currere fejleményeinek az ugor *p_sg_s*- és *v_sg_s*- alakok, melyek a magyar *fut-* és *üz-* szavakban tartották fenn magukat.

II. Szókezdő ugor *d*-re következtethetünk mindazon esetekből, midőn 1) különféle ugor nyelvekben megfelelő *t* és *n* hanggal kezdődő alakokat találunk. V. ö. a media és orrhang váltakozását az ajakhangnak osztályában. Hasonlót látunk a foghangúaknál is és pedig részint, hogy eredeti *n* válik *d*-vé, pl. litv. *debesis* wolke: v. ö. gör. *νέφος* és lat. *nubes*; litv. *devyni*, ószláv *devęti* kilencz: v. ö. *novem* és szanszkrit *navan*. V. ö. még zürj. *dul* speichel, votj. *dildı* id.: ugor *n_sgl_s*, m. *nyál*; m. *gyermek*: oszt., vog. *naurem* id.; m. *gyomor*: osztj., vog. *nımır*, *nqmr* rund; m. *gyón-*: oszt. *nugom-* respondere, vog. *nult-* schwören; — részint úgy is hogy eredeti *d* (*d*) válik *n*- (*n*)-vé, így litv. *namas* ház lat. *domus*, szanszkrit *damas*; a kojbal és karagaszban az egész

törökséggel ellentétben — hol csak egy *n*-vel kezdődő közös szót ismerünk, a dologkérdő *ne* «mi» névmást, mely azonban a csuvas *min* «mi» tanúsága szerint szintén eredetibb *me*-ből keletkezett — egész csoportja található az *n* (*i*)-vel kezdődő szóknak, melyek eredetibb *j*-ből *d*-vé való sűrűsödés útján keletkeztek (mely közvetítő *d* alak aztán e nyelv általános hangbeli hajlama szerint meg is keményült *t*-vé), így: köztör. *jon* nép: *kojb. đon, non, non*; köztör. *jigit* ifjú: *kojb. đit, nit, íet, tit*; tör. *jogan* vastag: *kojb. đon, non, ton*; köztör. *jinzi* (m. *gyöngy*): *kojb. nindí, nindí, tündí*. Ilyen váltakozással keletkezettek az ugarságban:

m. *nap*, észt *nabeda* nett, sauber — m. *tavasz*, osztj. *tovi*: id. s egész családja, f. *suoja* tempestas tepida, észt. *hobeda* argentum — m. *gyapont-*, *gyúl-*, melyek mindannyian egy felvehető ugor *d₂b₂*- «splendere, ardere» származékai. MUSz. 416. sz.

m. *nyaláb* — cser. *tod-* plectere, f. *sito-* kötni, m. *szalag* MUSz. 275. sz.

vog. *nämpri* klein, oszt. *nambir*: kehricht — f. *täpärä* zu kurz, knapp, m. *törpe, cseprő, apró*. MUSz. 809. sz.

zürj. *nebid* weich, votj. *nebit* id. — osztB. *lebit*, Irt. *tebet* id., mord. *čevte*, f. *heveä* id., m. *éved-* MUSz. 880. sz.

lapp *narbe* rarus — osztj. *turap* undicht, észt. *sore*, f. *harva* rarus — m. *gyér*. MUSz. 186. sz.

osztj. *neñ* te, vogB. *nün*, vogK. *nag*: id. — m. *te*, mord. *ton*, lapp *ton*, cser. *teñ*, zürj. *te*. — A második személy ragja a magyar tárgyatlan igeragozásban *-l*, a vogul-osztjákban a főnéven is *-n*, melyek mindannyian egy eredetibb *d* felvételéből érthetők. MUSz. 207. sz.

m. *nyom-*, vog. *nqlmt-* quetschen — m. *tom-*, *tombol-*, *csomó* és családja, v. ö. *töm-* — zürj. *dom-*, votj. *dum-* binden, v. ö. *dömöszöl-*, *gyömöszöl-* MUSz. 240. 450., ugor *d₂lm₂* — «premere» szóból.

Még az ugor alapnyelv korára tehető egy ősgugor *d₂ng₂*-: «quiescere, cessare» igének elválása *n₂ng₂*- alakká, mint ez következő adatokból kiténik: zürj. *dugdi-* aufhören, votj. *dugdi-* id.; zürjP. *dundi-* és *tundi-* unbeweglich werden, f. *tauksa-* subsistere ex motu, észt. *tukku-*: id. — m. *nyugod-*, vog. *nuntlayt-*: ruhen, f. *nukku-*, lapp *nokke-*, mord. *nuva-* schlummern. Talán szintén egy ősgugor *d₂g₂*- «splendere, lucere» változatai az ugor *t₂g₂*- (m.

tetsz-, tető, tekint-) és *n_sg_s-* (m. *néz*) igék, v. ö. török *teñ-, tañ-*: fényleni, mely az oszmanliban mediával kezdődik (így oszm. *dînlik* világosság, *dan* napkolte). Hasonlóan mutatkozik egy ugor *t_sg_s-*: «*aperire, patefacere*» ige (m. *tát-, száj, szánt-, száml-*) mellett egy *n_sg_s-*, *n_sg_s-* hasonjelentésű alak is (m. *nyíl-, nyit-*), hol tehát szintén egy ősgor *d_sg_s-* volna felvehető.

2) Kezdő *d* hangra utal azon körülmény, ha különböző tagjaiban az ugarságnak *t* és *z* előhangú alakokat találunk. V. ö. a media *s* lágy spirans váltakozását az ajkhangúaknál. Közönséges a *d* : *z*-változás a szóközépen a magyarban s a törökségben. Az újjörögben minden *ð* (*d*) lágy interdentalissá változott, mely a kiejtésben gyakran egészen *z*-s hangzást tüntet fel. Ezen kriterium mutatja a szókezdő mediát ez ugor szócsaládokban:

m. *zomok*, zürj. *zumid* fest, stark — f. *tuuma*, cser. *tom* nucleus nucis. MUSz. 335. sz. (Szarvas G. a *zomok* szót szláv eredetűnek tartja.)

m. *zsuroł-*, *zsurłófü* — cser. *turž-* «*perfricare*»; v. ö. m. *töröl-, törzsöl-*, vog. *särt-*: reiben — osztB. *lort-* scheeren — m. *dörzsöl-, dörgöl-* MUSz. 244. 372.

3) Kezdő *d*-re mutatnak oly esetek is, midőn *t* és *l* hangok állanak egymással szemközt a különböző ugor alakokon. Ismeretes a szóközépi *d* liquidatiója, mint jellemző sajátosság az éjszaki ugor ág nagyobb csoportjában. A szókezdetre nézve példák: lat. *lacruma*: gör. *δάκρυ*; lat. *levir*: gör. *δάψη*, szanszkrit *dēvaras*, ószláv *deverŭ*. Hasonló esetekül mutatkoznak az ugarságban:

m. *légy*, f. *lentä-* fliegen, mord. *lije-*, osztjS. *lēgel-*: id. — vog. *tiglel-, til-* fliegen, osztjIrt. *tēgd-* id. MUSz. 744. sz.

vogB. *lēj* schweif, osztS. *leχ*: id. osztB. *lii*: id. — m. *tung*, *teg-nap*, oszt. *teg* cauda s családjaik MUSz. 208.

m. *lak-* (jól lakik), osztj. *lugol-* kauen — vog. *tqut-* kauen. MUSz. 731. sz.

m. *le*, *láb*, vog. *lajl* pes, osztj. *lel* niedrig — vog. *tälkvü* niedrig, ? f. *tela* unterlegbalken MUSz. 740. sz.

osztB. *lert* bekannt — m. *derü* MUSz. 257.

Egyelőre nyílt kérdésnek kell hagynunk, minő értéket tulajdonítsunk a szókezdő *t*-nek az ugor explosiva minőségére nézve, ha az csupán az osztjákban fordul elő s más okunk nincs, melynélfogva az alakot eredetileg szókezdő mediával valónak tartjuk.

Itt kétféle esetet különböztethetünk meg: *a)* ha az *l*-es alak csak az északi osztjában fordul elő; *b)* ha egybetalálkozik a szurguti osztják *l*, az *l* hangnak *d* felé irányuló affricatájával, mi nem éppen szükségképi (pl. osztS. *tigbi* das innere, osztB. *libi*: id. v. ö. m. *szék* medulla). E kérdésnél csupán annyit jegyezhetünk meg, hogy nem minden rokon nyelvi szókezdő *t* lesz az északi osztjában *l*-vé, s így egy eredetibb lágy explosiva felvétele nem éppen valószínűtlenség, pl. m. *talál*: osztB. *tulim*- anfangen, m. *teke*: osztB. *takil* büschel, m. *tél*: osztB. *tal*, m. *te'e*: osztB. *telin*, m. *tavasz*: osztB. *tovi* || oly esetekben is, a hol a magyarban elesik a dentalis: m. *akad*, vog. *tägep*- hängen bleiben: osztB. *tagarla*- id.; m. *asz*-, vog. *tqs*- trocken, osztB. *sos*- id.; m. *az*, ugor *t_s*: osztB. *to*; m. *ősz*, vog. *täkus* herbst: osztB. *sus* id.

a) A szurguti és északi osztjában találunk *l*-es alakokat a rokon nyelvek *t* szókezdőjével szemben: osztS. *lor*, *lort* wurzel, B. *lër*, *ler* — Irt. *turt*, vog. *tar* id., m. *ér* MUSz. 862. sz. | osztS. *luj* eiter, B. *lji* — Irt. *tej*, vog. *säj* id., m. *ev* sanies MUSz. 877. sz. | osztS. *löv*- essen, B. *lë*, *lev* — Irt. *tëv*-, vog. *të*-, *taj*- id., m. *ev*- edere MUSz. 878. | osztS. *loj* finger, B. *luj* — Irt. *tuj*, vog. *tule* id., m. *ujj* finger MUSz. 962. | osztS. *lül*:| klafter, faden, B. *lal* — Irt. *tet*, vog. *täll*: id., m. *öl* MUSz. 941. | osztS. *lez*: ök, B. *lu*: ö — Irt. *teu*, vog. *täu*, m. *ö*, *öv*- MUSz. 937. | osztS. *lüt*- stehen, B. *lobni*- — Irt. *tötm*-, vog. *tolmant*-, m. *tolvaj* MUSz. 231. Egy felvett *d_sl*- alakból magyarázható volna a m. *lop*- is e h. **lolp*, v. ö. *légy*, *lak*-, *le* fentebb | osztS. *lut*: mund — Irt. *tui*, m. *száj*, vog. *sop* id. MUSz. 272. | osztS. *lāgert* schwer, B. *lavirt* — Irt. *tāgert*, vog. *tarvit* teher, m. *teher* MUSz. 210. sz.

b) Csupán az északi osztjában találunk szókezdő *l*-t e szócsaládokban: osztB. *lenkir* — Irt. *teñer*, vog. *täñer*, m. *egér* MUSz. 835. sz. | osztB. *lola*- — vog. *tol*-, m. *olvad*- MUSz. 927. | osztB. *lit* ärmel — vog. *tājt* id., m. *új* ärmel MUSz. 963. | osztB. *lerimt*- unterbreiten — Irt. *tëremd*- id., vog. *täremt*:- id., m. *terjed*-, *terít*- MUSz. 220. | osztB. *libi* — S. *tigbi*, Irt. *tibe* das innere, m. *szék* medulla MUSz. 287. ¹⁾

¹⁾ Budenz szókezdő *l* elesésével magyarázza a következő magyar szavakat: *aszó*: f. *laakso* vallis MUSz. 822. | *az*:- osztB. *lost*-nass machen, vogB. *jos*- id. MUSz. 829. | *ék*: osztB. *lunk* nagel, vog. *liç* splitter (pflock, nagel), osztIrt. *jank* nagel MUSz. 841. Szókezdő *l* elesésére nem találunk

III. Szókezdő ugor *g*-nek nyomai maradtak fenn azon esetekben, midőn 1) az éjszaki ugor ág szókezdő *n* mássalhangzójának a déliben *k* felel meg. Budenz (Verzweigung der ugrischen Spr. 67.) valószínűvé tette, hogy az ugor nyelvek szétoszlását jellemző *n*—*n* hangmegfelelés részben egy ősgugor *n̄* szókezdőben leli alapját. Ámde ezen *n̄* fejlődése nemcsak oly irányban történhetett, hogy a nasalis elem nyomta el a gutturalist, hanem úgy is, hogy a gutturalis tartotta erősebben fenn magát. Ezen esetben, valamint az *m*-nek *b*, *n*-nek *d*, úgy az *n̄*-nek csak *g* felelhet meg rendszeren, mint ezt tényleg a mandsu-tunguzban tapasztaljuk, hol t. *n̄ala*, *nala* kéz = m. *gala*; t. *n̄älä*-, *nälä*- félni = m. *gele*-; t. *n̄änä*-, *nänä*- menni = m. *gene*-; t. *n̄onim*, *nonim* hosszú = m. *gólmin* (lásd u. o.). Ezen alapon eredetibb szókezdő *g*-t kell tulajdonítanunk következő déli-ugor szócsaládoknak:

f. *karkaa*- currere, cser. *kurguz*:- id., mord. *kurik* bald, schnell, *kravto*- treiben — m. *nyargal*, vog. *úur*- akar MUSz. 434. sz.

f. *kuola* sputum pituitosum, észt *köl*: geifer — m. *nyál*, osztj. *noñil* schleim, zürj. *íult* das grün auf stehendem wasser; v. ö. déli ugor *n_sgl*, MUSz. 431. sz.

f. *kapea* arctus, angustus: f. *nupea* arctus; *kova* hart, fest, stark — vog. *nobiš* fest, stark (Verzweig. 67).

f. *kuono* schnautze — lapp *nuone* nase (Verzweig. 68).

m. *genge*, *gyenge* — vog. *niemiš* dünn, osztj. *namik* weich (Verzweig. 68).

2) Midőn *k* és *v* előhangú egyezéseket találunk az uhorság különböző részeiben. A közvetlen átmenet is nehezen érthető fejlődés s a változás úgy érthető csak, ha mindkettőt eredeti *g*-ből származtatjuk; v. ö. erre nézve lat. *ven*:- szanszkrit *gam*- gehen; lat. *vor*:- szkr. *gar*- verschlingen, litv. *gerti* trinken; lat. *viv*:- szkr. *gí*- élni; ? lat. *vis*:- szkr. *gí*- siegen, gör. *βία* gewalt (Curtius, Griech. Etym.). Ilyenek:

m. *varr*-, zürj., vot. *vur*- nähén — lapp *koro*- suere, f. *kuor*-

biztos analogiát a magyarban; ezenkívül feltűnő, hogy az *l*-es alakok csak is olyan nyelvekben fordulnak elő, melyekről amúgy is tudva van, hogy szókezdő *d*-t *l*-vé változtatnak (l. fentebb); felvehetőnek tartanám ennél fogva, hogy ezekben is egy eredetibb *d* szókezdőnek maradt nyoma.

tehe sutura calcei infima, votj. *kar-*, zürj. *ker-* machen MUSz. 595. sz.

m. *vires, üres, verem* — vog: *keuriñ* hohl, cser. *körgö* pars interior, lapp *kuoros vacuus*, f. *koro arbor intus cava* — zürj. *girk*: höhlung MUSz. 974.

m. *vidék* — votj. *kidök* ferne, weites land, f. *kenttä* freies feld MUSz. 995.

Talán az *éj* szónak kétféleképpen mutatkozó ugor *v₂g₂* (zürj. *voj*, mord. *vej*, finn *yö*) és *j₂g₂* (vog. *iej*, lapp *ija*, m. *éj*) alakja is egy eredetibb őszög *g₂g₂*-alaknak két különböző változata MUSz. 840. sz.

E nyomokon kívül eredeti szókezdő mediára vallanak azon esetek is, midőn az explosívával kezdődő ugor alak azon nyelvekben, melyek annak kétféleségét még megőrizték, egyformán lágy mássalhangzóval tűnik elénk. Ezen esetek száma igen csekély s a következőkben csoportosítható össze: m. *basz-*, zürj. *bicki-stechen* MUgSz. 482. || *divat, diadalom, dísz, dévaj*, zürj. *dış-wissen* | m. *dij*, zürj. *don*, votj. *dun* preis, lohn MUSz. 259. | m. *dorgál-, doroszol-* zürj. *dor-*, votj. *dur-* schmieden MUSz. 265. || m. *gacsös* kastos, mord. *gaste-* bemocskol MUgSz. 11. | m. *görbe, görget-*, zürj. *gögör* kör, v. ö. lapp *gorba* rotundus MUSz. 46, s még néhány adat a fentebbiek közül, melyekre e szerint más kriteriumaink is vannak.

MUNKÁCSI BERNÁT.

Szorokin vogul szójegyzéke.

A k a z á n i természetvizsgáló társaság (общество естественных испытателей) megbízásából N. Szorokin az 1872 év nyarán kirándulást tett a Közép-Ural egy részében (Verchoturje és a Denezskin hegy között, 59—61° ész. szélesség) — főleg botanikus nyomozások végett, — de azon másod-czélal is, hogy a Loszva mellékén tanyázó vogulokról ethnographiai adatokat gyűjtsön. Útjáról jelentést tett közzé, e czímmel: «Utazás a Vogulokhoz (путешествие къ Вогуламъ. — Отчетъ . . Н. Сорочкина)» Kazán 1873 (a Kazáni Természetvizsgáló társaság munkálatainak III. kötetének, 4-dik száma: Труды общества stb.). Szorokin el is jutott a loszva-melléki vogulokhoz, kiket a magas Denezskin-hegy (Денежкинъ камень) meglátogatása után Vszevolod-blagodatszkból északnak menve, Nikito-Ivdil helységen túl a Loszva

mentében talált, a hol egy gazdag orosz kereskedőnek kaszálóin dolgoztak.¹⁾ Mindössze néhány napig volt velük, s leírja a mit e rövid idő alatt anthropologikus és ethnographikus tekintetben (viseletükről és viselkedésükről) rajtok észlelhetett; de egyúttal nem restelte, hogy nyelvükről is tudakozódjék s a mennyi szót tudott tőlük kikérdezni, azt följegyezte, úgy hogy mintegy 300 szóból álló jegyzéket szerzett össze. «A Loszva mellékén lakó vogulok saját nyelvükön beszélnek, s csak azon férfiak, a kik az oroszokkal közlekednek, jelesen Ivdil-be járván lisztért s egyéb szükségletek beszerzése végett, értik az orosz nyelvet s maguk is tudják meglehetősen helyesen; de a nők és az ifjú legények alig értenek valamieskét s beszélni egy szót se tudnak oroszúl. Nekem alkalmam volt, mintegy 300 vogul szót följegyezni, a mit úgy tettem, hogy néhány embertől kérdeztem a kiejtést, hogy följegyzésem lehetőleg helyes legyen.»

Szorokinnak e vogul szójegyzéke, noha csak egy nem-nyelvész utazónak különös tanulmány nélkül hamarosan készült anyaggyűjtése, mégis valamennyire becses adalék a vogul nyelv ismeretforrásaihoz. Becsét az által nyeri e kis közlés, hogy azt a vogul nyelvismeretnek más, alaposabb tanulmánynyal szerzett anyagával összevethetjük s így megláthatjuk, mennyire ez utóbbiak által igazolható. Tekintetbe véve, hogy Szorokin közlésébe egyes kézzelfogható sajtóhibák is becsúsztak (pl. каанъ csónak e h. каанъ), egészen új adatot, a melylyel megegyezőt sem Regulynál sem a kondai-vogulban nem találunk, tőle nem szabad elfogadnunk; de igen is érdekesekeknek találjuk benne a bár ismert vogul szóknak bizonyos szabályossággal ismétlődő s amúgyis érthető hangalaki eltéréseit. Mindenesetre megérdemli Szorokin vogul szójegyzéke, hogy az ugor nyelvészet róla tudomást vegyen, s ezért most itt közlöm oly módon, hogy a mennyire lehet hasznát is vehessük. E végett először is betűrendbe szedtem, s az egyes szókat Regulynak valamint a kondai-vogul bibliafordítás (Máté és Márk evangéliomai) szótár-készletéből igazoltam, egyúttal itt-ott hiányos

¹⁾ Útközben Reguly emlékezetének is akadt a nyomára. Midőn ugyanis a Denezskin hegyre vezetőt keresett, neki egy vogul vadászt ajánlottak (Iván Korolyev), a ki az erdei utakat mind úgy ismeri, mint az öt ujját. Kitént, hogy Korolyev még igen jól emlékezett Regulyra is.

fölfogását vagy épen tévedését is kimutatván. Szorokinnak, a mint könnyen érthető, különösen az igék kikérdezésével volt baja; bizonyosan leginkább az orosz infinitívussal kérdezett, ezt pedig magában úgy is lehet érteni, hogy valamit «tenni kell» — a miért is az igék vogul fordításában gyakran még a «kell» (*eri*) kifejezését is találjuk. Ezenkívül más igealak is került elé: leginkább az ind. praes. egyes-sz. 3. személy-alak. — Egyébiránt meglátszik Sz. iparkodása, hogy a vogul szóknak orosz betűvel lehetőleg hű képét adja; legalább a vocalisok hosszúságát is jelöli sokszor, kettős betűvel (aa, oo, əə, yy). De még meg kell jegyezni, hogy gyakrabban él *l* mellett az orosz jésítővel (*l*=ль), mintsem helyén valónak látszik (pl. куль hal, тоуль szárny stb.); ez nyilván onnan van, hogy az orosz a maga sajátos л (ль)-je ellenében másféle (pl. német) bár jésítetlen *l*-et lágyítottnak szokott fölfogni.

Rövidítések: *B.* — vogB. (északi-vogul); *L.* — vogL. (Loszva-melléki); *P.* — vogP. (Pelim-melléki); *K.* — vogK. (Kondai-vogul).

āim leány, tochter, дочь | tkr. leányom : *B.* *āi* tochter.

augm beteg, больной | *B. L.* *aum* weh, krankheit; *K.* *agem* krankheit, *agmen* krank.

āuj ajtó | *B.* *auj*, *L.* *āu* id.

akua egy | *B.* *ākvā*, *ākuā* (Ahlqvist: *āukvā*), *K.* *aku* (*akva*-).

āg leány, mädchen, дѣвка | lásd : *āim*.

āgirs leányka, дѣвочка | v. ö. *āg*; v. ö. *B.* *āj* mellett *ajriš*, *pi* mellett *piriš*, a melyek jóformán csak diminutív értelműek.

āxtas kő, камень | *axtes* stein (*axts-keres* klippe) || *axtus*, ebben : *ul-axtus* kova, кремь.

axtašen : *a.* *šoxl* jégeső, градъ | tkr. «köves mennydörgés» — *L.* *šoxl* donner.

aj- : *ajung* inni, пить | *B. L.* *āj-*, *K.* *aj-* id. || *ajungeri* пѣть, dalolni | félre értették az orosz пѣть igét, t. i. пить «inni»-nek.

ajimgu (*ajim-gu*) részeg, пьяный | tkr. «ivott-ember».

ajšerm (két szónak írva : *aj šerm*) hideg, холодно | *B.* *ācārmū* kalt, *K.* *ācērem*.

ajntaxt- : *ajntaxtavi* плевать, köpni | *L.* *ajntaxt-* okádni | az *-avi* szóvég jóformán reflexív *-v* + *-i* praes. 3.

at öt | *B. L.* *āt*, *K.* *at* || *āiban* ötven | *B. L.* *āipen*.

at волоса, haj (erinis) | B. *āt*, L. *āt* (*päng-āt* kopfhaar).

ātus ólom (blei), свинець | B. *āthus*, L. *gathuš* (Reg.).

ās lyuk, дыра | B. L. *ās* id. | v. ö. *isn-as*.

āsim atya, отець | tkr. «*atyám*»: B. *āze*.

asm-χōl подушка, vánkos | v. ö. B. *pal-osma* seite des *pal* an der mauer | v. ö. osztB. *ōsim* (*ozim*) подушка, kissen; *ōsim-χir* id. (tkr. kissen-sack), v. kissenüberzug (Ahlq. szerint).

ana csésze, чашка | B. *ani* schüssel, schale; L. *ane*.

āpa böleső, колыбель | B. *ābā*, L. *qbü*, P. *qapā*.

āmb kutya, eb | B. *āmp*, *amp* id. || *ampa*, lásd: *us-ampa*.

al-: *alilu* ölni, megölni, убить | tkr. «*megöljük* (öt)» | B. L. *āl-*, K. *al-* ölni.

ēkua asszony, feleség | B. *egva* id. || v. ö. *pojer-ekua*, *matm-ēkua*.

enda-koal öv, поясъ | B. *entāp* öv («ein kurzer pojás»): *entāp-kuali* «ein langer pojás»; L. *int-kuale*.

eri »kell», lásd: *jajt-*, *aj-*, *zos-*, *zois-*, *sangult-*, *por-* | B. K. *eri*, L. *jeri* »kell».

elm-golz ember (mensch) | L. *ilm-kqls*.

iju v. *jiu* (ию) fa, дерево | B. *iu*, L. *iu*, *iju*, P. *jiu*, K. *jeju* || v. ö. *keurn-iu*, *uil-ji* (*ul-ji*).

isnas ablak, окно | B. *išnes* id.; nyilván benne van e szó a (Reg. szerint) vogL. *kušnäs* «окошко, fenster»-ben; v. ö. osztB. *isni*, *išni* id., meg *išni-vis* (Ahl. *išnuvis*, *išnuvis*): utórésze *vis* tkr. «lyuk» = vog. *ās* id.

isrovued: *i. miniva* (неповуедь миниѳа) gyógni, непоѳдываться | tkr. gyópnás (неповѳдь) menni.

izub (*i-sub*) bot, палка | tkr. «*fa-darab*»); *sup* hälfte (stück) | v. ö. K. *su-jeju* bot, B. *sū* langer stock, stange (*kat-sū* schneeschuh-stock).

ōaz réceze, kacsza, утка | B. *vas*, *vuas* ente.

oul (vég, extremum): 1. *tul-oul* | B. L. *qul*, K. *ovl* (v. ö. MUgSzót. 741. 1.)

ožser róka, лисица | B. *ožsär*, *ožser*, L. *ožser* id.

onga gödör, verem, яма | lásd: *ma-uonga*.

ojnt (szarv), ebben: *sōžnojnt*.

ondōl kilencz | B. *qntqlu* (*qntql-lu*), L. *ondolou* (Ahlqvist), K. *ontolov* (*ontol-lov*) || *ondōl* nem teljes végű alak, úgy mint *iolul* «nyolez»; teljesebb az *ajntelu*, ebben *ajntelu-sōt* 900 (l. *sōt* alatt).

ōps vőlegény, женихъ | *B. vuaps*, *L. vuāps* bräutigam, schwiegersohn, jüngerer schwager.

ōrp гребешокъ, fésű | *grpap*, *L. grp* (mit welchem beim weben der faden festgeschlagen wird).

uj: lásd *jos-uj*, *lóm-uj* | *B. K. L. uj* «tier».

ujt víz, вода | *B. K. vit*, *L. uif* || *v. ö. salm-ut*.

ujtkasü (*ujt-kasü*) hordó, бочка | *tkp.* «víz-hordó»; *L. kasše* hordó.

uš-ampa kutakölyök щенокъ | *tkp.* «kis kutya»: *L. us* kicsiny (*uš-kum* kis ember, gyerek).

ūz város, городъ | *B. uos*, *ūs*, *L. uoš* id.

unt-: *unden* вставай | e fordítás (вставай «kelj föl») hibából ered, mert *unt-*, a mivel az *unden*-beli *und-* egyező, ezt teszi: «ültetni (rakni), setzeni»; látni való, hogy вставляй («setze ein») helyébe került вставай, akár a magyarázó vogul ember ügyetlenségéből, akár a följegyző utazónak figyelmetlenségéből.

ur hegy, гора | *ur* (*urr*) берг, bergrücken: *ur-pän* bergspitze (hegy-fej).

urin, ebben: уринсука «varjú, ворона» | sajtóhibából e *h. уринсука*: *Reg. ūrin-egva*, *L. urin-eghu* «varjú» | *v. ö. ŕkuu*.

ulä kert, огородъ | *B. L. ule*, *ulä* id.

ulä tűz (ignis) | *B. ule* id. || *ul-aztus* kova, tűzütő kő (кремень) = *ule-aztes* || *ulji* (унли) tüzi fa, дрова | *B. ul-iu* tűz-fa (lásd *iju*); *Reg.*-nál *vogL. toat-iu* «tüzi-fa».

kāku: *kāku* köhögni, каплять | *pr. 3.* = *kāku* «köhög» | *B. kākuem*, *kākvem*, *P. koakēm* «köhögők».

kasaj kés | *vogB. käsäj*, *käsi*; *Reg. vogL.* szóul *jäpät* messer.

kasü hordó: lásd *ujt-kasü*.

zanže: *zanže-χolm* пеструшка, birkhenne | az orosz név пестрый «tarka»-tól való, s így *zanže* bizonyosan = *B. kannzä* czifraság, írás (*kannzeñ tarka*, *czifra*) | *χolm?*

kāp, *kap* csónak, лодка (hibásan каанъ e *h. каапъ*; helyesen ebben: капиль минэй csónakon megyünk) | *B. kap*, *kāp*, *L. kāp*, *K. çap*.

kārt-: *kārtsi* курить, pipázni, tabak rauchen | *v. ö. kañsü kqrtuχ* id., *tkp.* pipát húzni | *kārtsi* *pr. 3.* alaknak vehető, *kārtes-* frequ. tőtől, *tkp.* «pipázik» (*tkp.* húz).

keurniu (*keurn-iu*) faodú, дупло | tkr. odvas (üres) fa; *keurn* = B. *keuriñ* hohl.

kērsol (*kēr-sol*) szeg, гвоздь | tkr. «vas-szeg»: *sol* nagel, stöpsel, L. *šql* nagel aus holz.

ker, lásd: *kosker*.

kērskol (*kērs-kol*) barlang, пещера | tkr. «hegy- v. szikla-ház»: L. *kērs* fels (B. *kāres*, *kārs* hoch).

kēlt sapka | B. *kēnt*, L. P. *kēt* | *kēlt* e h. *kēnt* talán hiba, de nem szükségképen az.

kēlp vér, кровь | B. *kēlp*, *kēlp* blnt.

kitiγ kettő | B. *kit*, *kēt* két, K. *kit* (*kitag* kettő); L. *kitä* (kettő).

kisi-: *kisiva* füttyülni, свистать | B. *kissiem* füttyülök | alakra nézve *kisiva* csakugyan infinitivusnak látszik, e h. *kisiγva*, még végvocalissal; vogK. -γv inf.-vég = vogB. -ngve (v. ö. Reg.-nál *vi-töl* *vingua* mint vogL. alak).

koat kéz, рука | B. *kāt*, *kat*, L. *kaqt* id.

koatal nap (sol) | B. *kqtel*, *kqtl* sonne, tag; K. *γotel*.

koal kötél, веревка | B. L. *kuali* id. || v. ö. *enda-koal*.

kočerka ключа, krücke, ofenkrücke | = or. *кочерга*.

kōt hat | B. *kāt*, L. *koat* (*kot* Ahlq.), K. *γot* || *gōtban* hatvan | B. *kqtpen*, K. *γotpen*.

γos-: *koγosungeri* seperni, elseperni, мести, подметать | tkr. *kot γosung eri* «el seperni kell» | B. *kossi-* (pr. 1. *kossiem*) seperni, *kossep* (*nūr-k.*) seprű.

kosker (*kos-ker*) kögöm, ноготь | B. *kvos* nagel der tiere, kralen: *kvos-kēr* nagel (beim menschen) | L. *kvänze* nägel der tiere.

koñsa (конгса) pipa, трубка | B. *kañsä* tabakspfeife.

γoñs-: *γoñsungeri* írni, писать | tkr. *γoñsung eri* «írni kell» | B. *kanns-* (pr. 1. *kannsem*), K. *γanš-* írni.

kōpejka корéка, = конейка.

γopta olló, ножницы | L. *kopta* id. (B. *kit-elmip* käsi kétélű kés).

kōl, *kol* (ház): *kōl-bal* kunyhó, шалашь | L. *kväll-poal* id. || *kol-älä* házfedél, крыша | B. L. *äl* fedél, deckel || *kol-gen* fussboden, diele (поль) | = B. *kvöl-känn*, L. *kväl-kenn* id. (*kväl-kenn* poartet fussboden-bretter) || v. ö. *kērs-kol*, *jelbun-gol*.

kōlas halott, holt, мертвый | B. *kālā* halott (leiche, totdter); v. ö. L. *ilm-kqls*, K. *elem-γoles* = mensch (fönt: *elm-golz*).

kolas liszt, мука | B. *kaläs* id. (L. «liszt» Reg. szerint: *pqsu*).

kōlp nyírfa, береза | L. *kugrp* birkenwald.

ku, *χu* (ember): lásd *ajim-gu*, *met-χu* | B. *kum*, K. *kum*, *χum* ember, férfi.

kuarχ (tyúk): lásd *šiš-kuarχ*.

kual:- *kualiva*! kelj föl, вставай! | tkp. infinitivus-alak: fölkelni! (lásd *kisi*- alatt) | B. L. *kual*- «aufstehen».

χuj:- *jol-χujiva* (ельхушва hibásan e h. -хуиива) | *kuj*- liegen, schlafen: L. *jql kujuz* sich niederlegen | a *-va* végű alakról l. *kisi-gus* húsz | B. K. *kus*, P. *χus*.

gunica nyest, = кунница (marder).

kūr kanál | *kuor* Reg.

kur kályha, печь: *kur-tur* күртő | B. *kūr*, L. *kur*, *kuor* kályha, печь; — *tur* v. *turr* torok.

χur zsák; lásd. *jorn-χur*.

kūrm három | B. K. *kōrom* (Ahlq. *kūruu*), K. *χárum*.

kūl hal, pisces | *kul* id.

kuł:- куляели (jóformán e h. *kułiva joli*) бросить, eldobni, elejteni, elhagyni | B. L. *kuł*- hagyni (L. *jql kułuz* verlassen).

kūlaχ holló, воронъ | B. L. *kullaχ* id.

kułi ördög, чортъ, дьяволъ | L. K. *kuł* id.

ja folyóvíz, рѣка | B. *jā*, L. *jā*.

jāngal (hibásan янчаль e h. янгалъ) mocsár, болото | B. *jangelmä*, L. *jangq* kahler sumpf.

jaut új, лукъ | B. *jaut*, L. *jajt* id.

jaχt:- *jaχtungeri* metszeni, vágni, рѣзать | tkp. *jaχtung eri* «metszeni kell» | B. L. *jāχt*-, K. *jeχt*- schneiden.

jenk:- *jenkung* плясать, táncolni | B. *jegv*- (pr. 1. *jegvēm*, inf. *jekungve*), K. *jekv*-, *jeχv*- tanzen; v. ö. a *jenk-beli* nasalisra nézve: osztB. *jaχ*- és *janχ*- id.

jeltaχt:- *jeltaχtiva* magát gyógyítani, лѣчится | B. K. *jält*-. L. *jelt*- gyógyulni | *-va* végű infinitivus (lásd *kisi*- alatt).

jelbun (írva: гельбунъ): *jelbun-gol* templom | tkp. «szent-ház»; L. *jelpuñ*, B. *jelpuñ* (Reg.), K. *jälpen* szent.

jiñi fülesbagoly, филинь | B. L. *ibi*.

jongob hó, hónap, мѣсяцъ | B. P. *jonkor*, L. *jongp* mond, monat

josuj (*jos-uj*) sas, орелъ | B. *juos-uj* v. *nuos-uj* adler, steinadler.

jomas (эмасъ e h. ёмасъ) jó, хорошо! | B. L. *jommas*.

jorn (ернь е h. ёрнь): *jorn-çur* tarisznya rénszarvasbőrből, сумка (изъ оленьихъ шкуръ) | *jorn* tkp. szamojed (Reg. *jgrn*, pl. *jgrn-kvol* szamojéd sátor) | *çur* = B. *kūri* zsák (Reg. föl is jegyezte, de fordítás nélkül: *jgrn-kūri*).

jol («le, alá»): lásd *pat-*, *çuj-* || *joli*: lásd *kul'*.

juntop иголка, tű | B. *juontep*, L. *juontp*, P. *juntop*.

čārka pohárka, рюмка | = or. чарка branntweinglas.

šāk-: *šākem* szuszogni, kifújni magát, вздохнуть | v. ö. B. *sākap* «schnaufen (vor ermüdung)», *sāket-* schnaufen machen.

šajl gewitterwolke, туча | v. ö. *šozl*.

šapt-: *el-šaptilon* похороны, temetés | alkalmasint ez volt: *el-šaptilov* «eltemetjük»; *šapt-* ige = vogK. *čapt-* «rejtteni, temetni»; v. ö. vogL. (Reg.), *jel šäptuç* «begraben».

šiškuarç (*šiš-kuarç*) kakas, пѣтухъ | Reg. *šiš kurek* «tyúk, курица» (*šiš* «mutter» P., s így a «kakas» jelentés nyilván tévedésből ered) | L. *kvāraz* henne, курица (Reg.).

šozl (mennydörgés): lásd *açtašen š.* || hibásan még: *sāçen* (сяхень) donner, громъ.

šoj szivárvány, радуга | L. *šaj*, P. *ut-šaj* id.

šojlš hölgymenyét, горностаи | L. *šoqlš*.

šuš bolha, блоха | B. *sus*, L. *šuš*.

tau онъ, ő | B. *täu*, K. *tav*.

tauksi ősz (autumnus), осень | B. *täksi*, *täkus*, *tägus* id.

taul крыло, szárny | B. L. *tqul* szárnytoll, szárny; K. *toul*.

taul ágy, постель | B. *tqul*, *taul*, L. *tqul* rentierhaut, fell (v. ö. zürj. *vol-pas* beth: *vol* ausgebreitetes, pelzdecke, rentierhaut zum schlafen; *pas* pelz).

taul-: *tauli* elég (ist genug), довольно! | B. *tqul-* «voll werden, auswachsen»: *tquli* «es genügt»; K. *at tauli amnane* «nem elég nekem».

taçm tetű, вошь | B. *tākom*, L. *toaçm*, P. *tqçm* || *rus-taçm* poloska, клопъ.

tamga jegy, pecsét (знакъ, печать) || or. тамга stempel.

tariç fenyű (fichte, сосна) | B. L. *tāri* id.

tāl tél, зима | B. *tal*, Tavd. *täl*, K. *täl-tarom* (Reg.); *tal* v. *tel* (Pop.).

tē: *teem* (*tēm*) enni ѣсть (tkp. eszem), *teunga* vacsorálni, ужинать | B. L. *tē-*, K. *te-*, *taj-* enni.

tíl-: *tílitale* (sic!) röpülni, летать | alkalmasint sajtóhibából e h. *tílimie* = *tílimlej*, mint praes. 3.; az *-ml* képzővel szokott származéka az egyszerű *tíl-* igének: B. *tíläml-*, L. *tíleml-* «röpülni»; a *tíl-* ige ebben: B. *tílpä* «repülő» || *tíjl-*, lásd: *mílix-tíjli*, *lasl-tíjli*.

toul мѣхъ, szőrös bőr | B. *tqul*, *taul* fell, rentierhaut; L. *tqul* || v. ö. *taul*.

töpläk (v. *töplak*) tapló, трутъ | B. *töplek*, L. *taploh* tapló, feuerschwamm.

tora, *töreu* (тоореу) medve, медвѣдь | Reg.-nál van: *tgrañ* «bär», mint Tavda-melléki szó; így legalább a végnasalis kopásával (v. ö. *zu* e h. *zum*) a *tora* alak hitelesnek látszik.

toruind-: *toruindi* hortyogni, храпѣть | pr. 3. alak | B. *tarruinti* schnarcht, L. *tarvuıntıu* schnarchen.

tölmaç ursus gulo, посомаха | B. *tolmäç* id.

tüi v. *tüji* nyár, лѣто | B. *tü* sommer (*tüjimi* es wird s.), L. *tui* sommer, K. *tui-tarom* (Reg.).

tüit hó, nix (sajtóhibából: тунитъ) | B. *tuit*, *tüit* id.

tüje tavasz, весна | B. *töjq*, L. *tuoja*, P. *tuje*, K. *tüjä* (Reg.) id.

tusum bajusz, szakál (усы, борода) | *tus-pun* szakál, L. *tuos-punt*;

tüp evező, весло | B. L. *tuop* id.

tul-oul (тулоуль e h. туль-оуль) ujjak (digití, пальцы) || tkp. ujj. hegy, fingerspitze.

tulä gyűrű, кольцо | csak ezt teszi: «ujj, digitus» = *tul'e* Reg. «gyűrű»: *tule-nur*.

tult köd, туманъ | tkp. «felhők»: B. *tull* wolke, K. *tul*.

sak: *saknir* srét, дробь | L. *säk* v. *pisäl-säk* flintenschrot.

sakí suba, шуба | *saki*, *saki* pelz (der weiber, vorne offen).

sajt: *eksajt* рубли | e h. *ak-sajt* egy rubel | B. *säit* vessző, és: rubel; v. ö. zürj. *šat*, *šajt* id.

sangult-: *sangultogeri* hangszeren játszani | e h. *sangultong* (v. *sangultung*) eri «hangszeren játszani kell» | v. ö. B. *sangult-*, L. *šangult* «šangur spielen» (Reg.).

sam szem, глазъ | B. *säm*, L. P. *šäm*, *šem*; K. *šam*.

särpi borjú, теленокъ | L. *säur* kuh: *säur-pi* kalb.

sāli rénszarvas, олень | B. *sāli* id.

salmut слюни, nyál, köpés | tkp. *salm-ujt* «köpött víz» | B. L. *säll-* speien, L. *selm-uit* (P. *selim-uit*) speichel; K. *salg-* speien.

setap нитка, fonál, czérna | B. *setäp* id.

selü puskarpor, порохъ | B. *selä* id.

siplu (irva: -lu, -лю) шея, nyak | B. *siplu*, L. K. *šiplu* (tkp. *sip-lu* nyak-csont).

šimsäk fülbevaló, серьги | B. *šimšäk*, *šimšek* kleine ohrgehänge, L. *šimših*.

siraj kard, сабля | *siräj* säbel, L. K. *širi*.

sirp háló, сѣть | Reg.: *sěrp*, *sirp* «ein gerät zum fischfang»; hogy háló-félét kell érteni, mutatja: *sěrp-pättl* «netsack des s.»
soat hét | B. K. *sāt*, *sat*, L. *sqat* (*soat* (Ahlq.)) || *sāt-lu* hetven | B. *sāt-lau*, K. *sat-lov*.

soanim (*soańim*) anya, мать | tkp. anyám: B. *sańa* édesanya, öreganya, матушка.

soarb fejsze, топоръ | B. *sajrăp*, L. *šajrăp*, P. *šajrp* id. | v. ö. L. *šaur*-hacken, K. *šagr*-.

soar burnót, schnupftabak | B. *sār*, L. *sar* tabak (*sar rautungve* tabak stossen).

sout (plur.) csillagok, звѣзды | L. *squ*, K. *sov* csillag.

sour nyúl, заяць | B. *sour* id.

sōk: *sōkejm* tabak schnupfen | pr. 1. alak (= *sōkēm*); v. ö. L. *sqkçu* «riechen, tabak schnupfen».

sōznojnt (*sōzn-ojnt*) burnótszelenceze, табакерка | tkp. «tabak-horn», illetőleg «schnupfhorn»: L. *sqzngūt* (Reg.) id. | L. *sqznä* (sc. *sar*) schnupftabak, *sqkçu* schnupfen; meg: *ant*, L. *gūt* horn.

söt száz | B. *sāt*, K. *šat*, L. *sät* (Ahlq. *set*) || *ńul-söt* nyolczvan (B. *ńol-sat*, L. *ńal-set* Ahlq.) || *ajntelu-söt* kilenczven (B. *qnter-sat* v. *qntel-sat*, K. *ontol-šat*, L. *ondol-set* Ahlq.) | a teljes *-lu* végű *ajntelu* (= B. *qntglu*) «kilenczet» teszen s így *ajntelu-söt* nem 90, hanem 900.

söt-ere v. *söt-ürä* (сооть-эра) ezer | B. *sqter* (és *sqterü*), K. *šoter*, L. *šqter* (Ahlq. *sater*).

sobä потъ, száj | tkp. «szája» | B. *sop*, *suop* (v. ö. *sup-söl*).

sörb jávorszarvas, лось | B. *sārpi*, L. *šorp* elentier (stier) || így is: *svörb* звѣрь (Reguly a jávorszarvasnak большой звѣрь nevét is említi).

sol szeg, гвоздь: lásd *kēr-sol*.

solvul só, соль | B. *solvel* id. (Reg.-nál L. *säh*; K. *čax*).

sup: *supsöl* (супсоль) ajak (ajkak), губы | = *sup-söl* száj-szél | B. *sup* mund, *sel* rand (lásd *sobü*).

sūp: «a vogulok egy része az inget *sūp*-nak nevezi» | B. *sup* hemd; lásd: *mañ-sup*.

sub (bot): lásd *ī-zub*.

sūli palaczk, бутылка | = or. *судея* flache flasche, halbstofige flasche.

ñaol nyíl, стрѣла | B. *ñāl*, *ñal*, L. *ñāl* id.

ñaorpi csikó, жеребенокъ | L. P. *ñaor* v. *ñaorpi*, *ñarpi* csikó (egy éves); K. *ñaor*.

ñañ kenyér, хлѣбъ | B. L. K. *ñañ*.

nēbak papíros, бумага | B. *nāpāk* papier, K. *nepək* könyv, levél.

ñelim (hibásan нэлыкэ e h. нелымъ) языкъ | B. *ñelm*, L. *ñilm*, K. *nilem* (*ñilem*); v. ö. oszt. *ñalim*, *ñādem*.

ñilä (*ñülä*) négy | B. *ñilä*, K. *ñile* || *ñaliban* negyven | B. *ñälimen*, L. *ñälmen*, K. *ñelimen*.

ñoul marhahús, говядина | B. *ñgul* fleisch; K. *ñoul*.

ñoços (irva: нехось) czoboly, соболь | B. L. *ñoços* id.

nörma wandbrett, wandbank, полка | B. *nqrrmä* fustgestell, L. *šun-nqrme* schlitten-stellage.

ñol orr, носъ | B. *ñol*, L. *ñql*.

ñolul (нелюль e h. нē-) nyolcz | B. *ñqlq-lu*, L. *ñqllqu* (Ahlq. *ñolou* e h. *ñol-lou*), K. *ñol lov*; | v. ö. *ondol* «kilencz» e *ñul-söt* nyolczvan.

pāul falu, деревня | *paul*, L. *pajl*, K. *paul*, *pojł*.

paul:- *pāñ* *paulia* fürödni fürdőszobában (gőzben), купаться въ банѣ | L. *pāil*-, P. *peul*- «baden» (v. ö. oszt. B. *pejil*-, *peil* MUGSz. 549. l.) | *paulia* inf. alak, e h. *pauliva* (lásd *kisi*- alatt).

pāk fenyűtoboz, шишка кедровая | L. *pogg* id.

pazlapt gomb, пуговица | tkr. *gombok* | B. *pazlep* gomb.

pajl fül, уши (fülek) | B. *pāl*, L. *pel*, K. *pał* fül.

pače здравствуй, légy üdvöz (salve) | K. *pače* köszöntés (*p. olen* légy üdvöz); B. *pāšü*: *šun p.* будь здоровъ!

pačkat:- *jol pačkatsu* (ель-п.) пачкать, bemocskolni | tkr. *bemocs-koltunk*.

pazīlp (sajtóhiba: пажильнъ e h. -льпъ) árr (pfriem, ahle), шило | L. *pqzilp*, P. *pāšilp* id., B. *pazilp*, *pāsilp* fűrő.

pat : *jolpatej* (ель- e h. ёль-) esni, падать | tkr. *jol patej* — pr. 3. alak, *jol* = B. *jolä*, K. *jole*, L. *jgl* «le, alá» | B. L. *pät*-, K. *pat-fallen*.

pāsa keztyű, рукавица | B. *pāssa*, L. *pässä* handschuh.

pāsa asztal | B. *pāsän*, L. *pāsen*, *pāsn* id. (*p. pcart* tischbrett) K. *pasen*.

paña fürdőszoba (gőzfürdő) | L. *pañä* = баня | lásd *paul*- alatt.

pērn kereszt | L. *pērnü*, P. *pērn*, K. *perne*.

pīim (*pīm*) fiú, сынъ | tkr. *fiam* : B. L. *pi* fiú (K. *püv*).

pīrs (*pīrs*) fiú, gyerek, мальчикъ | B. *pīriš*; v. ö. *agīrs*.

pisel' puska, ружье | B. *pisäl*, L. *pižil*, P. *piškel'* (= пицаль).

poalä juh, овца | ? — Reg. *poalä-uj* zweijähriger biber (ellenben «juh» : oš).

pojer úr, баринъ | K. *pojer*; бояринъ (plur. бояра) || *pojer-ekua* úri asszony, барыня.

pōt üst, котель | *pōt*, L. K. *put* kessel.

pos : *posilm* az orrát fújni, высморкаться | pr. 1. 3-dik tárgy-személyraggal; hozzá kell pótolni: *ńolem* «orrom»: v. ö. *ńoln* *poseln* (orrodát fújd) Reg.; — ezen *pos*- ige jóformán = *pqs*- «mulgere, fejni», a mennyiben a *ńoln* *poseln* szólás illően így értelmezhető: «fejd (facsd ki, nyomd ki) az orrodát».

posim füst, дымъ | B. *posim*, L. *pqšm*.

pōp pap, священникъ | = поць.

por : *porungeri* szökni, ugrani, прыгать | tkr. *porung eri* «ugrani kell» | *por*- = B. *porr*-, L. *parr*- springen, hüpfen.

pōl pad, lóca, скамья | B. *pal* sitzboden im *kvol*; L. *poal* schlafstelle (beim nachtfener): *il-poal* «der vordere *poal*», *ijuñ poal* fa padló.

pōlda nyirfajd, тетеревъ (косачъ) | L. *polte* birkhuhn.

pōlvos gyertya | = L. *pallus*, P. *pallus* Reg.; jóformán összetett szó, v. ö. vogL. *poll*, *pql* «méz» (= tör. *bal*); utórésze *vos* talán az or. *vosk* «viasz»?

puka has, животъ | B. *puki* id.

pung голова, fej | B. *poñ* (*pong*), L. *pññ* || *punk-tor* kendő, платок (tkr. *fej-vászon*).

putop (sajtóhiba: путонъ e h. путонь), szigony, острота (koto-рой бьютъ крупную рыбу) | B. *pūter* spieß (fischgabel): *pūt*-stechen, stossen (L. *put*-).

pūn toll, перо; *pun* брови, szemöldökök | B. *pun* szőr — körperhaare der tiere v. kleine federn am körper.

bum virágok, fű (цвѣты, трава) | B. *pum*, L. *pom* fű.

pūr-: *pūrḡat* harapni (szúrni, megcsípni), кусать | *pūrḡat* ragtalan, frequ. *-ḡat* (*-kat*) képzővel való tóalak = L. *purkat* «stechen» (von insekten) | B. *pur-* harapni és *purkat-*.

voj-: *vojel* бери | *vojel* vagy e h. *vojen* (= vogK. *vajen*) «végy, vigy» — vagy *vojelen*, *vojeln* h. (= K. *vajalen*) «vedd, vidd».

vucjgan, *vajgan* (ирва: уайганъ) kaftán | B. *vojka* weisses filztuch (v. ö. *vojkän vaj* aus tuch genähte strümpfe Reg.).

vuat (уатъ) harminez | B. *vāt*, L. *vuūt*, K. *vat*.

vuata (уата) корзина (изъ березовой коры), nyírfahéjkosár | B. *vuatā* gefäss aus birkenrinde.

vetra, *vetra* (уетра) veder, ведро.

vuenštaḡt-: (уенштахтиль) megesküdni (jegyesekről) = вѣнчаться.

vel, *vel* (уель): *vel-suspeger* tükör | = *vel-suspe-ker*, tkr. «arcz-néző-holmi» (*suspe* e h. *sunspe*: B. *sunz-*, L. *šunš-* nézni); *vel*: v. ö. B. *velt* gesicht, stirn (MUGSz. öldök alatt).

vina: *vina-juṅg* pálinka, водка | tkr. *vina ajuṅg* pálinkát inni | B. *vinā*, *vine* (вино).

vuor (уоръ) erdő, лѣсъ | B. *vuqr*, L. *vuor*.

ma-vuonga sír, могила | tkr. «föld-gödör»: B. *vuonga*, K. *vonḡä gödör*.

matm-ēkua öreg asszony, старуха; *matm-ōš* öregember, старик | B. *māt-* öregedni, *mātm* öreg, alt.

mañ-sup штаны, nadrág | tkr. «kis sup» | B. *mañ-sup* hosen, beinkleid.

mañim menyasszony, meny, невѣста | tkr. *menyem*: B. L. *māñ* (*māñem*).

met-ḡu pásztor, пастухъ | tkr. *béres* (bér-ember), e h. *met-ḡum* (v. ö. B. *met-kum*, K. *met-ḡum*).

māliḡ: *māliḡ-tjli* hamar, скоро | csak *māliḡ* jelenti ezt; B. *moloḡ* «bald»; v. ö. *moleml-* festinare | *tjli-röl*: *lasl* alatt.

miss tehén | B. *miss*.

mīn-: *mīnej* пойдемъ, megyünk (esetleg: menjünk) | *kapil mīnej*

поѣдемъ въ лодкѣ, csónakon megyünk | fölvehető, hogy a vogB. mineu-nak megfelelő minev alak (mely vogK.-bbn menov-vá vált) végre minej-re változott, úgy hogy ez csakugyan præs. több. 1. szem. alak; összevethető, hogy így az Erza-mordvinban -ej és -ev szóvégek egymás mellett állanak (pl. kelev és kelej magas).

mogl mell, грудь | B. majl, L. majl.

moxl-: moxlongerí összekötni, завязать | tkr. moxlong eri (kell) | B. monxl-, moxl- «knüpfen».

movand-: movandi nevetni, смѣяться | præs. 3. «nevet» | B. müint-, L. māint-, K. magint- id.

mölsä ing, рубашка | B. molšän hemdpelz (ingül való suba).

rěj, meleg, hő, жарко | B. rěj, rē wärme, rēiñ heiss; L. rēn meleg, re- ardere; K. rig hőség.

röng-: rōngen kiabálni, ordítani, кричать | tkr. præs. 2. alak («kiabálsz») | B. rāng-, rāng-, L. rong- schreien, brüllen.

lau-: lau szólni, говорить | lau amúgy csak tőalak (= B. lau-, K. lav-), de itt alkalmasiut laung (lauñ) infinitivus-alak helyett jegyeztetett föl.

rus (orosz): rus-tazm poloska | lásd: tazm.

lasl: lasl-tijli lassan, тихо | csak lasl (= B. lažel, P. lašil) teszi ezt: тихо, lassan; a megkérdezett vogul ember hozzá adott még «mozgás»-féle igét: tijli, pr. 3. alak, jóformán = tili «röptül»; szint- így «hamar, скоро»: mīliz-tijli.

lägl láb, нога | B. lājil, L. läil.

lejn evet, бѣлка | B. lēn, L. lēn.

lou tíz | B. L. lqu (lou Ahlq.), K. lov.

lopta levelek, lomb (листья) | B. luopta blatt, levél (iu-l. fa levél); L. luopta; K. lupte.

lōmuj (lōm-uj) szúnyog, комарь | B. lqm-uj mücke, L. läm-uj.

lū ló, equus | B. L. lū id.

lūzum csont, кость | L. P. lušm, lužm, K. lušem id. | B. lu bein, knochen || v. ö. sīp lu nyak.

lūns-: lūnsi sírni, плакать | tkr. præs. 3. «sír» | B. L. luñš-, luñž-, K. lunč-, luš- id.

lul' плохо: rossz, rosszúl | L. K. lul.

Nem sikerült igazolnom a következőket:

kerakon (кѣраонѣ) gyertyatartó, подсвѣчникъ || előrésze: *ker vas?*
vuaraej (уараей) vadász, охотникъ || eleje nyilván = *vuqr*, erdő.
tegm (тѣгмѣ) hívni, звать || talán a megszólító (hívó) *tügam* (ba-
rátom, társam!) szóval felelt a vogul ember?

diguli v. v. *diguli* (дигульи) szidni, ругаться || alkalmasint maga
a szidó szó vagy szólás rejlik a *diguli*-ban; utórésze a *kul'* (fent:
kuli) «ördög» szóra emlékeztet.

pojst-: *pojstomgeri* (пойстомгери) ütni, бить.

šagar elb tajde (шаганъ элбъ тайде) «futni, hamar elfutok»
бѣгать, скоро побѣгу).

pöltetsu (польтетсѹ) «megázni, moknuty» || talán *pöltaytsu* «meg-
fáztunk, meghűltünk» | B. *pöltayt-*, L. *poaltayt-* sich verkälten.

setlo majn (сѣтло майнѣ) lóháton menni, ѣхать верхомъ || nyil-
ván *setlo* = сѣдло, nyereg; meg a *majn*-ban a *min-* «menni» ige
lappang | vog. «nyereg»: *nqir*.

koaloul (коальоуль) végezni, кончить || *koal-oul* «kötél-vég»!

āsim «kész vagy-e (готовъ-ли ты)?» || *āstem* fertig, готовъ.

ajm eső, дождь | *anča fürj*, куропатка | *orkam* ястребъ, ha-
bicht | *utlajsi vakondok*, кротъ | *vuakläz* (уакляхъ) sár, грязь (nyil-
ván hiba; Reg. *vošlqz* грязь; v. ö. osztB. *vošlqz* schlamm) | *kariš*
fazék, горшокъ | *kiisup* (киисупъ) рябчикъ, haseluhn | *kisz* (кисхъ)
egér, мышъ | *šāñzi* (шанзи) madár, птица | *mažlä* v. *mažla* (махля)
жукъ, käfer | *manšin* глухарь, auerhahn.

Nem látszik hitelesnek a számnév-szerkesztés alakja, ezek-
ben: *ajtbelu* «tizenegy», *kitij-belu* «tizenkettő»; ennek ellenében
Regulynál, Ahlqvistnál és a vogK.-ban a *kujp* v. *kajp* kötőszóval
való szerkesztést találjuk (v. ö. MUGSzót. 119. l.): B. *äu-kujp-lu*,
kit-kujp-lu (L. *kit-kajp-lou* Ahlqvist szerint, K. *kit-kujp-lov*).

B. J.

A M. T. AKADÉMIA NYELVÉSZETI KIADÁSAI.

Kaphatók a M. T. Akadémia könyvkiadó hivatalában Budapesten (Akadémia-épület) s minden bazaar könyvtáránál:

NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK. Kiadja a M. T. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága. Szerkeszti Hunfalvy Pál, I—XIV. köt. szerkeszti Budenz József, XV. XVI. köt. 1862—1880. Ára egy 16 kötetből álló teljes példánynak 30 forint. Egy-egy kötetnek különvéve 3 frt. Az I-ső és X-dik kötet külön nem adatik.

NYELVEMLÉKTÁR. Régi Magyar Codexek és Nyomtatványok. Kiadja a M. Tud. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága. Szerkesztik: Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Áron. 1864—79. 8-adrét.

Egyenkint:

- I. kötet. Bécsi Codex. Münchener Codex. Közzéteszi: Volf György (XXX. és 381 l.) Ára 2 frt.
- II. kötet. Weszprémi C. — Peer C. — Winkler C. — Sándor C. — Gyöngyösi C. — Thewrewk C. — Kriza C. — Bod C. Közzéteszi: Volf György. (XVIII és 406 l.) Ára 2 frt.
- III. kötet. Nagyszombati C. — Szent Domonkos C. — Virginia C. — Közzéteszik: Komáromy L. és Király P. (IV. és 345. l.) Ára 2 frt.
- IV. V. kötet. Erdy Codex 2 kötetben. Közzéteszi Volf György. 1876—77. I. fele. XIX és 487 lap — II. fele. 532 lap Ára 4 frt.
- VI. kötet. Tihanyi Codex. Kazinczy Codex. Horvát Codex. Közzéteszi: Volf György. 1879. XVIII és 359 lap Ára 2 frt.
- VII. kötet. Ehrenfeld Cod. — Simor C. — Cornides C. — Sz. Krisztina élete. — Vitkovics C. — Lányi C. — Közzé teszi Volf György. 1878. LX. és 388 lap Ára 2 frt.
- VIII. kötet. Sz. Margit élete. — Példák könyve. — A sz. apostoloknak méltóságáról. — Apor C. — Kulesár C. — Közzéteszi Volf György 1879. XLII. és 418 lap Ára 2 frt.
- RÉGI MAGYAR NYELVEMLÉKEK.** I. Halotti Beszéd. Régi Biblia. Buda, 1838. 5 frt. — II. Kinizsi Pálné imakönyve. Vegyes m. iratok. Buda, 1840. 2 frt. — III. Tatrosi Biblia. Vegyes m. iratok. 1842. 2 frt. — IV. 1. Guarycodex. Buda, 1841 Ára 1 frt.
- RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA.** (Corpus poetarum.) Szerkeszti Szilády Áron. I. kötet Codexbeli versmúradványok Ára 2 frt.
- II. kötet. XVI. századbéli magyar költők Ára 2 frt.
- III. kötet: Tinódi Sebestény összes művei 1881. Ára 2 frt.
- CODEX CUMANICUS** Bibliothecae ad templum Divi Marci Venetiarum. Jegyzetekkel és glossariumokkal kiadta gróf Kuun Géza. Nagy 8-rét. Ára 5 frt.
- UGOR FÜZETEK.** Adalékok az ugor nyelvek ismeretéhez és összehasonlításához. I. szám. Genetz A. Orosz-lapp nyelvmutatványok. 8-rét 60 kr.
- III. szám. Halász J. Svéd-lapp nyelvian és olvasmányok 8-rét. Ára 60 kr.
- (Különnyomatok a "Nyelvtud. Közlemények"-ből).
- RÉGI MAGYAR NYELVÉSZEK** Erdősitől Tsétsiig. (Corpus Grammaticorum linguae Hungaricae veterum.) Kiadta Toldy Ferencz Ára 2 frt.
- REGULY ÁNTAL HAGYOMÁNYAI.** A Vogul föld és nép. Kidolgozta Hunfalvy Pál. Ára 2 frt.
- MAGYAR-UGOR ÖSSZEHASONLÍTÓ SZÓTÁR.** Irta Budenz József. I.—V. füzet. (1—63 iv) 1873—81. 8-adrét. Egy-egy füzetnek Ára 1 frt.
- A MAGYAR IGEIDŐK** Irta Szarvas Gábor. Ára 1 frt.
- A HELYES MAGYARSÁG ELVEI.** Irta P. Thewrewk Emil. Ára 1 frt.
- A MAGYAR NYELVJITÁS** óta divatba jött idegen és hibás szólások bírálata. Irta Imre Sándor. Ára 1 frt.
- KALEVALA.** A finnekek nemzeti eposza. Fordította Barna Ferd. Ára 1 frt.
- ABUSKA.** Csagatáj-török szógyűjtemény. Vámbéry Á-tól. Ára 40 kr.
- KAZÁNI-TATÁR NYELVTANULMÁNYOK.** Irta Sz. Bálint Gábor. I. füzet. Kazáni-tatár szövegek. 8-rét. 1875. 170 lap. II. füzet. Kazáni-tatár szótár 8-rét. 1876. 178 lap. III. füzet. Kazáni-tatár nyelvtan 8-rét 1877. Egy-egy füzetnek Ára 1 frt.
- ÉRTEKEZÉSEK A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.** Kiadja a M. T. Akad. Az I. oszt. rendeletéből szerk. Gyulai Pál, osztálytitkár. I—VIII. köt. 1867—1880. Ára 20 frt 20 kr.
- IX. köt (1—5 szám) 1881. Ára 1 frt. 30 kr.